

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Etnoloogia osakond

Meelis Roll

**Karismaatilisus ja selle tähendus
Tartu baptisti- ja vabakoguduste näitel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Laur Vallikivi

Tartu
2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
I. Teoreetiline taust	6
Karisma ja karismaatilisus: etümoloogia ja tähendus	6
Karismaatiline juht ja juhtkond	9
Tartu baptistikogudused: vaadeldavad kirikud	10
Karismaatilisus Eesti baptisti- ja vabakoguduste identiteedi näitel..	11
II. Intervjuud ja analüüs	14
Intervjuud	14
Mis on vaimuand?	15
Vastajate vaimuannid nende endi sõnul	20
Kas kõik vaimuannid on Jumalalt?	23
Mis on karismaatika, karismaatiline?	28
Milles avaldub karismaatilisus kristluses/usus?	34
Karismaatilisus kristlikus maailmas (baptistide näitel)	29
Karismaatilised kogemused	37
Kas intervjueeritav peab ennast karismaatiliseks inimeseks/usklikuks? Milles see väljendub?.....	39
Kas Tartu baptisti-ja vabakogudused on karismaatilised? Kas koguduseliikmed on karismaatilised?	41
Millised tegevused on karismaatilised? Milliseid neist tehakse intervjueeritava koguduses?	45
Kas kiriku juht (pastor) ja juhtkond (vanematekogu) on karismaatilised?	46
Kokkuvõte	48
Kasutatud kirjandus	51
Intervjuud	54
Summary: Charisma and its meaning and examples from Tartu Baptist and Free churches.....	55
Lisa. Küsimuskava	56

Sissejuhatus

Käesolev töö tõukus kristluse antropoloogia loengutest, kus võttis minu jaoks kuju kristlus kui antropoloogiline uurimisvaldkond. Selles loengus oli üheks teemaks karismaatilistena käsitletavad usuliikumised, mille musternäide on nelipühilased. Karismaatilisus viitab nende puhul rõhutuses karismale ehk "Püha Vaimu andidele", nt keeltes kõnelemine, prohvetearing jne (vt Plaat 2001: 174). Karisma nähtused on väljastpoolt vaatlejale märgatavad kui tavalisest käitumisest eristuvad kõnemaneeerid, žestid, kehahoiakud ja -liikumised – ühesõnaga, need ei jää kahe silma vahele, ja tõenäoliselt mõjutab see vaatlejat nõnda, et ta hakkab otsima oma suhet sellele.

Mulle hakkas huvi pakkuma karismaatilisuse küsimus. Kui tavaliselt on karismaatilisust seostatud nelipühilastega, siis tekib küsimus, kuidas (nelipühilastega võrreldes tagasihoidlikuma väljendusega) baptistikogudused, mõtestavad karismaatilisust, vaimuande, nende tähendust ja kasutust. Vastamaks sellele küsimusele vaatlen siinses töös Tartu baptistlike vabakoguduste näitel, kuidas koguduse liikmed ise kirjeldavad ja mõistavad karismaatilisust.

Üldisemalt asetub siinne käsitlus etnoloogia/kultuurantropoloogia valdkonda. Eesti etnoloogias on käsitletud peamiselt usuliikumisi nende ajaloolises kujunemises (nt Plaat 2001, Altnurme 2013). Siinses töös lähtun piiritletud kultuurilisest rühmast ja nende endi enesekirjeldusest, aluseks üks usukontseptsioone – karismaatilisus. Sellest tulenevalt ei vaatle ma mitte ainult ja mitte niivõrd usuliikumist, kuivõrd ühte kultuurilist rühma, mis toob kõneks ka teisi etnoloogia seisukohalt olulisi kontseptsioone nagu avalik-privaatne, osatervik, individ-kollektiiv. Ühelt poolt on vaadeldavad kogudused selgelt piiritletavad rühmad: neil on oma liikmeskond, tegevused, tegevuskohad ja –ajad, neil on spetsiifilised usutalusstiilid jne. Teisalt saab neid käsitleda kui ühe kultuuriala esindajaid, hoolimata nende eritunnustest. Need kogudused kannavad ja loovad kultuuri, mida saab mõista osakultuurina üldisemast tervikust (vrd nt Gullestad 1999; Löfgren 1999 [1981]).

Vaadeldavate rühmade põhitunnuseks on nende religioossus. Siit tõstatub küsimus, kuidas etnoloogia/antropoloogia mõtestab religiooni. Olen oma töös lähtunud Clifford Geertzi religiooni definitsioonist (kuigi seda on ka kritiseeritud väitega, et Geertzi käsitluses on sümboli mõiste avamisel kognitiivsed ja kommunikatiivsed aspektid kord koos, kord lahus, vt Asad 2010: 478): “---*religioon* on: (1) sümbolite süsteem, mis võimaldab (2) tekitada inimestes tugevaid, täielikult haaravaid ja kauakestvaid meeleolusid ja motivatsioone, (3) formuleerides arusaamu eksistentsi üldise korralduse kohta ja (4) ümbritsedes need arusaamad säärase tegelikkuseauraga, et (5) need meeleolud ja motivatsioonid näivad ainulaadselt elulähedased” (Geertz 1990 [1965]: 2303). Sellest definitsioonist tuleb esile, et religioon on nii vaimne kui ka füüsiline, nii mõte kui tegevus, nii individuaalne kui kollektiivne. Oma analüüsis näitan, kuidas karismaatilisus (lähtudes sellest, kuidas intervjueeritavad sellest teemast räägivad) on samuti nii vaimne kui füüsiline, nii mõte kui tegevus, nii individuaalne kui kollektiivne. Lisaks sellele ilmneb, kuidas nad karismaatilisust mõistavad ja seletavad nii argise kui pühana. Kuid kõigil nimetatud puhkudel on oluline see, et karismaatilisus ei ole neis intervjuutekstides esitatuna kas see või teine, vaid nimetatud erinevad aspektid on omavahel põimunud, üksteist esile kutsuvad. Kusjuures karismaatilisuse kirjeldamisel kasutatavad seigid oma seostes ja põimumistes loovad tervikpildi sellest, mis karismaatilisus võiks olla. Ühesõnaga on selle töö fookuses uuritava rühma kultuuriline kogemus, mida seob karismaatilisuse mõtestamine, lähtudes rühmaliikmete praktikast.

Uurimisallikad on käesoleva töö jaoks intervjuud, mis tegin 2015. aasta kevadel. Need on kaheksa intervjuud nelja koguduse liikmetega. Intervjuude helisalvestused on minu kui töö koostaja valdustes. Analüüsis lähtun intervjuude tekstidest, et leida need enesekirjelduslikud aspektid karismaatilisuse kohta, mis peaksid iseloomustama baptiste. Uurijana tõlgendasin intervjuutekste esmalt temaatiliselt, seejärel pöörasin enam tähelepanu esiletulevamatele joontele, mis kirjeldasid osa ja terviku, indiviidi ja kollektiivi suhteid, samuti religioosse kogemuse kontekstilisust, nt sõltuvus ajast ja ruumist (vrld Altnurme 2013: 36-37). Eriti hakkas esile kerkima karismaatilisuse selgituste alusraamina kaks

kirikust tulenevat käsitlust: kiriku-ajalooline (karismaatilisus omistatakse teatud usuliikumistele) ja teoloogiline (kus iga kristlik kirik on käsitletav karismaatilisena).

Töö esimeses osas on teoreetiline raam, millest lähtub käesolev käsitlus. Töö seisukohalt keskne mõiste on “karismaatilisus”, mis avaneb vaimuandide mõiste kaudu. Lähtealustelt on vaimuand (ka armuand) sama, mis karisma (kr. k: *χάρισμα*, tõlkes “armuand”). Kuna intervjueeritavad kasutavad neid mõisteid paralleelselt, siis nende eristamine oli vajalik ka intervjuude analüüsis. Samuti tutvustatakse intervjuusid ja uuritavaid kogukondi kui kultuurilisi rühmi. Töö teises osas on esitatud intervjuude tekstikeskne analüüs, järgides küsimuskava struktuuri. Töö analüüsipeatükis lisandub teорияosas käsitletud põhimõistetele veel olulisi konseptsioone: intervjueeritava seisukohtade lähtumine kiriku-ajaloolisest või teoloogilisest vaatepunktist; “teise” kui indiviidi või usuliikumise määratlemine (nn “sildistamine”). Töö juurde kuulub üks lisa: küsimuskava.

I. Teoreetiline taust

Karismaatilisuse mõistete avanemine saab toimuda mitmel tasandil: kõnekeelne kasutus ja sõnaraamatutähendus, piiblitõlgenduslik ja erialane ehk antud juhul kristluse antropoloogia alane kasutus, uuritava rühma ehk allkultuuri sisene ja allkultuuride vaheline kasutus. Seda loendit võib jätkata. Mõistagi on need tasandid omavahel osalt kattunud ja põimunud, kuid iga tasand võimaldab karismaatilisuse mõtestamist avada teatud nurga alt. Neid eelloetletud tasandeid jälgisin nii küsitluskava koostamisel kui intervjuude analüüsis.

Järgnevalt on esitatud esmalt sõnaraamatu- ja Piibli-tasand. Seejärel annan ülevaate sellest, kuidas on karismaatilisust uuritud teaduskirjanduses (eelkõige hõlmab see karismaatilist juhtimist, teoloogilist arusaama, aga ka nelipühiliikumist). Lõpuks on esitatud ülevaade käsitletavatest kogudustest (Tartu Salemi Baptisti kogudus, Tartu Kolgata Baptisti kogudus, Tartu Kristlik Risttee kogudus ja Tartu 3D kogudus) ning pühendatakse tähelepanu Eesti baptistikoguduste identiteedile. Eelkirjeldatud pidepunktid ja allikad olid aluseks küsitluskava koostamisele (vt lisa 1), aga ka analüüsipeatükis esitatud materjali käsitlusviisile.

Karisma ja karismaatilisus: etümoloogia ja tähendus

Sõna “karisma” (sama tüvi: karismaatiline) tuleb kreeka keelest ja tähendab armuandi, mida ei jaga inimene inimesele, vaid mida inimene saab “kõrgemalt jõult” (kristlikus kontekstis Pühalt Vaimult). Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi on karismaatiline “karisimat ilmutav või omav” juht ja õpetaja, kuid karismaatiline võib olla ka liikumine, sh “Püha Vaimu ja karismade tähtsust rõhutav” usuvool. Religiooniõpetuslikus mõttes viitab karisma armuannile, millest oli eelpool juttu, ilmalikus kontekstis tähendab karisma seletava sõnaraamatu järgi kiirgavat mõju-, tõmbe-, sisendusjõudu, veetlust ja sarmi. Eesti entsüklopeedias on karisimat (algkristliku oskussõnana “vaimuand”) kirjeldatud kui “ühes Püha Vaimu varustusega usklike Jumala armust osaks

saanud” erilist võimet või oskust, “mille ta rakendab koguduse teenistusse” (Kleis 1933: 8). Karisma mõiste mitmekesisemaks käsitlemiseks on oluline peatuda Max Weberi sotsioloogilisel “karisma” käsitlusel. Weber kirjeldab seda kui inimese olemust, mis sisaldab endas mitmeid omadusi ja võimeid, mis on jumaliku päritoluga. Ta näitab karisma ilmnemisi juhi ja liidriomaduste kaudu (prohvetid, šamaanid jne) ning teeb kokkuvõtte, et karismaatilisust ei hinnata objektiivsetest tunnustest lähtudes, karismaatilise üle otsustab indiviidi subjektiivne hoiak karismaatiliseks peetava juhi suhtes (Weber 1947 [1922]: 358-361). Sellest tulenevalt võib järeldada, et karismaatilisus ei ole ratsionaalselt seletatav nende inimeste seisukohalt, kes kedagi või midagi karismaatiliseks peavad. Eelnevast on oluline tähele panna, et karismaatilisust peetakse jumaliku päritoluga nähtuseks, kuid seda ei saa kirjeldada objektiivsete tunnuste kaudu, vaid lähtutakse nõ äratundmisest. Siinse töö jaoks tehtud intervjuudes tuleb karismaatilise määramise subjektiivne aspekt samuti esile, mille juurde tulen analüüsisiosas tagasi.

Piiblis tuleb karisma nii vaimu- kui ka armuannina kõneks mitmel puhul. Üks võimalus on Piiblist otsida need sõnad üles ja vaadata, millises seoses need esinevad. Näiteks Pauluse esimeses kirjas Korintose kogudusele võib kohata karisma tähenduses “armuandi”, mis ilmneb sellistest nähtustest nagu “tarkusesõna”, “tunnetussõna”, “usk”, “tervendamine”, “imetegu”, “prohvetlik kuulutus”, “vaimude eristamine”, “keelteannet” ning „keelte tõlgendamise annet“.

Näiteks 1. Korintose kiri pt. 12

4 Armuandides on küll erinevusi, aga Vaim on seesama,

5 ja teenimisviisides on erinevusi, aga Issand on seesama,

6 ja väeavaldustes on erinevusi, aga Jumal on seesama, kes teeb kõike kõikides.

7 Aga igaühele antakse Vaimu avaldus ühiseks kasuks.

8 Nii antakse ühele Vaimu kaudu tarkusesõna, teisele aga tunnetusesõna

sellesama Vaimu poolt;

9 ühele usku sessamas Vaimus, teisele aga tervendamise armuande ikka samas Vaimus;

10 ühele väge imetegudeks, teisele prohvetlikku kuulutamist, kolmandale võimet eristada vaime; ühele mitmesuguseid võõraid keeli, teisele aga keelte tõlgendamist.

11 Aga kõike seda teeb üks ja sama Vaim, jagades igäühele eriosa, nõnda nagu tema tahab.

1. Kor. 12: 4-11.

Eeltoodud kirjakoht Piiblist näitab, kuidas vaimuannid võivad olla äärmiselt erinevad (rõhutatakse ka, et ühel inimesel on ühed, teisel teised annid), samuti erinevad “teenimisviisid” (see viitab asjaolule, et andide rakendamine on võimalik nii sakraalsetes kui ka argistes tegevustes nagu ka alljärgnevas analüüsis taas ja taas ilmneb), eriti rõhutatakse siin seda, et kõik annid pärinevad Jumalalt. Piiblitekst, nagu antud juhul, võib küll olla mõistete ja tõlgenduse lähtepunktiks, aga käesoleva uurimise seisukohalt on oluline, et tähendused on kontekstilised ja neid selgitatakse elukogemustest tulenevalt.

Piiblitõlgenduse ja elukogemuse kokkuviiamiseks valisingi materjali loomise meetodiks intervjuerimise. Selle eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas nendes valitud kultuurilistes rühmades karismaatilisust tõlgendatakse. Ühelt poolt on vaadeldavad kogudused seotud Piibli tekstide ja õpetusega ning eeldatavasti on kõik nende karismaatilisusega seotud tegevused (nt kokkamine ja pillimäng vms) tõlgendatavad religioosselt. Teisalt on siinse töö eelduseks, et karismaatilisus on ka ilmalikult (mitte-religioosselt) tõlgendatav (nt karismaatiline juht). “Karismaatiline juht ja juhtimine” näiks olevat ühisosa ilmaliku ja religioosse maailma vahel, kui jutt on karismaatilisusest. Et seda seost paremini mõista, on vajalik käsitleda karismaatilisuse ilmalikku tähendust. Mil määral võib religioosse institutsiooni juhte ja juhtkondi võrrelda mitte-religioosete organisatsioonidega? Esimesel juhul on käesoleva töö seisukohalt olemas karismaatilisusel kaks mõõdet (armuand piibellikus tähenduses ja ilmalik juhtimisstiil), teisel juhul vaid ilmalik mõõde ehk juhtimisstiil. Õeldu

puudutab karismaatilisuse ideoloogilist tausta, kuid sellele lisandub ka subjektiivne tunnetus, hinnanguid andev karismaatilisuse määratlemine. Järgnevalt teen väikese kõrvalepõike, et vaadata, kuidas kirjeldatakse karismaatilist juhti, mille taustaks ei ole religioosne tõlgendus.

Karismaatiline juht ja juhtkond

Kui otsida karismaatilisuse kohta teaduskirjandust, tulevad esile eelkõige juhtimist kirjeldavad uurimused (näiteks Galvin & Balkundi & Waldman 2010; van Knippenberg & Sitkin 2013; Vlachos & Panagopoulus & Rapp 2013). Siinse töö seisukohalt on teemat kokkuvõtvaime käsitlus artiklis '*Charismatic Leadership and Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Role of Ethical Climate*' (Karismaatiline juhtimine ja töötajaskonna organisatsiooniline käitumine: eetilise kliima vahenduslik roll), mille autorid on majandusteadlased (Zehir jt 2014). Autorid lähtuvad tänapäeva juhtimisteooria seisukohast, et juht ja juhtkond on need, kes loovad ja esitavad visiooni, töötavad välja strateegiaid jms, et mingi organisatsioon suudaks toimivalt edasi areneda (Zehir jt 2014: 1366). Autorid eristavad karismaatilist juhti teistest juhtidest esmalt selle poolest, et nad suudavad inspireerida oma organisatsiooni töötajaid visiooniga, mida nad neile esitavad, ühitades sõnastatud visiooni oma tegevuse ja käitumisega, mis loob mulje, et nende missioon on eriline (Zehir jt 2014: 1366-1367). Firmades tähendab see tulemustele suunatust, kus eesmärgiks on siis kas rahaliselt parimad näitajad, müügitulemused vms. Kirik kui seesugune ei ole küll firma – see ei tohiks ideaalis püüelda raha, tootmistulemuste jms poole, mis iseloomustab edukaid ettevõtteid. Ometi on ka kirik huvitatud teatud tulemuste saavutamisest. Selles suhtes on ka kirik vaadeldav kui organisatsioon, millel on oma juhid, kes peavad looma inspireerivaid visioone.

Eelnevast kõrvutusest võib näha, et juhi ja juhtimise omadused võivad olla ilmalikus ja religioosses organisatsioonis samad, aga üldisem raam (eesmärk, põhjendusviisid, motiivid) on erinevad. Firmade puhul on määrav tootlikkus ja kasum. Koguduste puhul ei ole religioossest taustast tulenevalt mõeldav, et need samad aspektid esiplaanile seatakse (mis ei tähenda, et kiriku majanduselu

juhtimises üldse tähtis ei ole). Õigupoolest ei ole majandusaspektid esiplaanil paljudes valdkondades, nt meditsiin, haridus, kultuur jne. Järelikult ei erista ilmalikku ja religioosset karismaatilisust juhtimise tasandil midagi muud kui tõepoolest üldisem ideoloogiline raam, miks ühte või teist tehakse. Võib järeldada, et majandusuurijate töödes esitatud karismaatilise juhtimise kirjeldus (visiooni loomine, kollektiivi motiveerimine jne) sobitub ka kirikuinstitutsioonide juhtimise kirjeldamiseks.

Tartu baptistikogudused: vaadeldavad kirikud

Nii baptistlik kui vabakoguduste liikumine sai Eestis alguse 19. sajandi teisel poolel, saavutades suurema kandepinna 20. sajandi alguses (Plaat 2001: 118; 140-141). Jaanus Plaadi järgi võib baptiste käsitleda osana vabakogudustest: need on kõik liikumised, mis ei ole rooma-katoliku, õigeusu- või luterliku kiriku alluvuses (Plaat 2001: 163; 164). Vabakogudusi iseloomustades näeb Plaat üldiselt kirjus pildis kahte ühisjoont: “usklikkoguduse vajaduse rõhutamine ja aktiivne kuulutustegevus” (Plaat 2001: 163). Vabakoguduste eristamine toimub seestpoolt: kusjuures eristamine toimub usupraktikate pinnalt. Nt baptistid rõhutavad ristimise tähtsust, nelipühilased aga vaimuandide teistest tugevamat ja nähtavamalt praktiseerimist (vt lähemalt Plaat 2001: 122; 173).

Oma töösse valisin ma kaks Tartu baptisti- ja kaks vabakogudust. Selline eristus põhineb faktil, kuidas vastavad kogudused ise ennast määratlevad: esmalt Tartu Salemi Baptistikogudus, Tartu Kolgata Baptistikogudus (nende nimetustes sisaldub sõna “baptist”) ja teiseks vabakogudused: Tartu Kristlik Risttee Kogudus ja Tartu 3D Kogudus. Nagu näha, sisaldub kahe koguduse puhul baptistlik enesemääratlus ning kahe koguduse puhul sellist spetsiifilist määratlust ei ole. Nimetatud baptistlikud kogudused on rajatud 20. sajandi algul, enne I maailmasõda. Kaks vabakogudust on tekkinud äsja, 21. sajandil: Tartu Kristlik Risttee Kogudus rajati 2007. ja Tartu 3D Kogudus 2010. aastal. Viimati mainitud kahe koguduste puhul tuleks ära märkida, et kuigi nad ennast otseselt baptistideks ei pea, kuuluvad nad siiski Eesti EKB liitu (*Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit*). Samuti on oluline ära märkida ka see tõik,

et mõlemad kogudused on välja kasvanud Tartu Salemi Baptistikogudusest. Seega on neil baptistlik päritolu ja neid iseloomustab Eesti baptismi ajalooline ja traditsiooniline taust, mille mõjujooned eeldatavasti sisalduvad nende praeguses tegevuseski. Näiteks võiks tuua selle, et usk on aktiivne, mitte passiivne, aga selle võtan käsitlusse hiljem.

Minu valitud kirikutega on kaetud ära peaaegu kõik Tartus olevad Eesti EKB Koguduste Liitu kuuluvad kogudused. Nendele lisaks on veel Tartus Annelinna Kogudus ning TELK kogudus. Nende koguduste liikmetega ma intervjuusid ei teinud. Tartu Annelinna Kogudus on väike ja mitte kuigi aktiivne väljaspool pühapäevateenistust. TELK kogudust ei valinud ma selle pärast, et see kirik on just tekkinud, registreerides ennast ametliku kirikuna 2015. aasta jaanuaris. Ning see kogudus kasvas välja Kolgata baptisti kogudusest ning inimesed on veel Kolgata koguduse liikmed. Seega ei ole see kogudus veel korralikult formeerunud ning oma identiteeti sel määral loonud, et see eristuks nendest vaadetest, mis valitud kogudustest ilmneks.

Karismaatilisus Eesti baptisti- ja vabakoguduste identiteedi näitel

Karismaatilist kristlust seotakse teaduskirjanduses ennekõike nelipühilastega. Näiteks on eraldi termin “nelipühade/karismaatiline kristlus“ (*Pentecostal/Charismatic Christianity*) ja “nelipühade/karismaatiline liikumine“ (*Pentecostal/ Charismatic Movement*) (Anderson 2002a, 2002b; 2005; Allcorn 2012). Baptisti- ja vabakogudusi ei ole teaduskirjanduses karismaatilisusega samal määral ja otseselt seotud. Samas on need usuliikumised pärit ühest tüvest (vt lähemalt Plaat 2001).

Eesti vabakirikute teket 19. sajandil põhjustasid mitmed usulised muutused. Sellal toimusid mitmel pool maailmas evangeelsed ärkamisliikumised, mille raames hakati protestantlikus keskkonnas tähtsustama misjonit ning samuti hakkasid levima pühitsusideed (Plaat 2001: 84-85; Pilli 2009: 11). Olulise punktina, mida Toivo Pilli vabakirikute tekkeloost Eestis välja toob, on, et 19. sajandil toimusid muutused arusaamas kogudustest: “Kogudus on vabatahtlik

usklike ühendus”, mis omakorda eeldab isiklikku sügavat veendumist ja otsustamist (Pilli 2009: 11). Jaanus Plaat toob usuliikumiste elavnemisega seoses esile enam protesti ilmaliku võimu ja luterliku kiriku vastu, mis viis koguduse kontseptsiooni muutumiseni, millest kõneles Pilli.

Samuti on üheks oluliseks tunnuseks baptistide ja vabakirikute usulise identiteedi juures aktiivsus. Aktiivsus on põhiline ja hädavajalik olemaks kristlane ning oma uskumuste praktiseerimises ning oma “usku tuleb elada välja” (Pilli 2006: 94). Baptiste ja üldse vabakogudusi iseloomustab tugev eneseväljenduse vajadus, et saada kontakti Jumalaga ja olla veendunud teispoosuse kohalolekus. Religiooni uurimustes on selle raames käsitletud nt keelekasutust (vt Keane 2011). Ka intervjuudest tuli välja, et spetsiifiline väliselt märgatav keelekasutus (keeltes palvetamine, hüüdsõnad “aamen” ja “halleluuja”) mängivad karismaatilise tõlgendamisel oma osa. Selline keelekasutus peab veenma, et *Jumal on kohal ja tegutseb*. Keane kirjeldab eripärast keelekasutust seostatuna kommunikatsiooni eripäraga (suhtlus toimub kellegagi, keda pole füüsiliselt märgata, kommunikatsiooni ühe osapoole kohalolek pole endastmõistetav) (Keane 2011).

Siin töös käsitletavate kirikute identiteeti kirjeldavadki kõige enam need kaks punkti: usklikkus peab olema inimese enda otsus, s.t inimene peab ise vabatahtlikult veenduma sügavalt oma usus, ning uus elustiil nõuab “välja minemist” ning evangeeliumi kuulutamist. Siinkohal oleks hea tuua näide ka Tartu Kristliku Risttee Koguduse ristimistunnistusest, kus peale ristitava nime ja ristimise kuupäeva on ka salm Piiblist, nimelt Matteuse evangeeliumi misjonikäsk: “Minge siis, tehke jüngriteks kõik rahvad, ristides neid Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse!” (Mt 28:19).

Kiriku identiteet Eesti baptisti- ja vabakogudustes on seostatav karismaatiliseusega. See seos ilmneb näiteks Toivo Pilli spritualiteedi käsitluses (Pilli 2007: 156 jj). Mäletatavasti oli karisma vaimuand. Pilli käsitleb spritualiteeti, mis tuleneb ladinakeelsest sõnast “spiritus” ning tähendab “vaimu” ja “hingust”. Seega mõlemad kontseptsioonid (karisma ja spiritus) on

taandatakse vaimu mõistele. Pilli kasutab spiritualiteedi eestikeelse vastena vaimulaadi ehk "elu Vaimus". See tähendab, et kõike nii argist kui püha nähakse jumalasuhte kaudu (Pilli 2007: 157). Pilli edasisest arutlusest nähtub, kuidas uskliku inimese igasugune tegevus, olgu argine või püha, on tema jaoks mõtestatud kui suhe Jumalaga. Siit võib käesoleva töö eesmärke silmas pidades edasi arutleda, kas uskliku inimese käitumist võibki mõista karismaatilisena: Jumalalt on ta saanud need anded (näiteks muusikaand, kõneoskus vms), mida ta oma tegevuses rakendab. Uskmatu jaoks on tegemist lihtsalt võimete, oskuste või annetega. Tõsi, kristlane ei pruugi neid igapäevaselt käsitleda kui karismat, vastupidiselt sellele, nagu mina seda siin töös teen. Nad ei teadvusta ande ega mõtle neist kui karismast. Siin võib ka näha väiksest vastuolu. Nimelt kui eeltoodud Korintose kirjas loetletud vaimuandidest me ei leia näiteks muusika-, kirjutamis-, sportimis- vms andeid, kuid Pillit lugedes võib siiski järeldada, et tänapäeva Eesti vabakoguduste identiteedis on piir vaimuandide (Korintose kirja järgi) ja muude andide vahel hajunud. Sellele mõttele viivad taolised arutlused nagu näiteks "Haige eest hoolitsemine või söögivalmistamine või koduaia korrastamine on selles mõttes [et iga hetk on elatud "tema tähendust andvas valguses"] sama vaimulik kui piibliteksti üle mõtisklemine, jumalateenistusel laulmine või kirikule annetuse tegemine (Pilli 2007: 157). Kusjuures Pilli rõhutab, et mitte need tegevused ei ole vaimulikud, vaid see, kuidas inimene neis tegevustes Jumalaga suhestub. Siit tõstatub küsimus, kas uskliku inimese igasugune tegevus on mõtestatav karismaatilisena, kuna neis sisaldub püüet (hinnang selle kohta, kas püüet viib sihile, on subjektiivne) suhestuda Jumalaga. Eelnevast tulenes eesmärk: intervjuuanalüüsi kaudu leida, millise vastuse püstitatud küsimus saab. Etteruttavalt võib öelda, et vastused jagunevad üldjoontes kaheks: vastus sõltub sellest, kas intervjuueeritav tõlgendab karismaatilisust kiriku-ajaloolisest või teoloogilisest vaatepunktist.

II. Intervjuud ja analüüs

Intervjuud

Oma töös kasutan empiirilise materjalina intervjuusid, mida kogusin välitöödel Tartu baptistikogudustes märtsis 2015. aastal. Intervjueerisin inimesi kõikidest minu valitud kogudustest. Intervjuudes osales 8 inimest, kellest 5 on mehed ja 3 naised. Kõige noorem vastaja oli 19-aastane ja kõige vanem oli 100-aastane (3. aprillil sai ta 100-aastaseks).

Intervjueerimise eel koostas inimesi küsimuskava, mis koosnes kahest poolest. Esimene osa keskendus vaimuandide ja teine karismaatilise mõistele. Mõlemad osad olid omakorda liigendatud alaküsimusteks (vt Lisa. Küsimuskava). Ma alustasin intervjueerimist vaimuandide teemaga, kuna see on üldiselt tuttavam ja kristlikus kontekstis üldkasutatavam mõiste kui karismaatilisus. See võimaldas ühtlasi seda teemat avada intervjueeritava kogemuslugude kaudu ning valmistada ette pisut keerulisemat karismaatilise teemat.

Intervjuude pikkus varieerus. Kõige lühem intervjuu oli 23 minutit ja kõige pikem oli 58 minutit. Keskmiselt jäid kõik intervjuud 35 minuti lähedusse. Ma küsitlesin kõiki intervjueeritavaid sama küsimuskava alusel. Intervjuude erinev pikkus sõltus sellest, kui konkreetselt keegi vastas. Pikemates intervjuudes hakkasid inimesed küsitavaid teemasid lahti mõtestama ja vastuseid formuleerima. Lühematest intervjuudest oli näha, et inimesel oli vastus valmis (ju oli tal kunagi varem muudes seostes põhjust olnud antud küsimuse sisu üle mõtiskleda).

Vastajatel olid erinevad taustad: oli nii kristlikus peres üles kasvanud inimesi kui ka neid, kes polnud. Nead olid mingil muul eluetapil ja viisil kristlusega kokku puutunud. Sel põhjusel lasingi esmalt kõikidel intervjueeritavatel rääkida mõne sõnaga oma loost, ehk sellest, kuidas neist sai usklik. Ma ei kasuta seda

andmestikku otseselt oma töös, kuid see oli oluline, et tõlgendada karismaatilisuse teemat. Ühtlasi oli selline algus vajalik, et intervjuu käima läheks. Tahaksin siinkohal rõhutada, et oma töös ei lähtu ma mitte isikutest, vaid uuritavast nähtusest. See on samuti põhjuseks, miks ma oma käsitluses väldin isikutega seotud andmete esitamist.

Intervjuud, olles tehtud küll sama küsimuskava alusel, erinevad üksteisest siiski oluliselt. Esiteks on erinevad loomulikult kogemused. Kuid oluliseks osutus ka vastaja positsioon kirikutöös: neil pastoritel, kes osalesid, on teoloogiaalane kõrgharidus ning sellest tulenev teadmine peegeldus nende vastustes. Teiste vastustes tuli esile argumenteerituse asemel pigem usu järgimine (stiilis *ma ei tea, aga usun, et on nii*). Analüüsi jaoks süstematiseerisin intervjuudes oleva andmestiku probleemide kaupa: mis on vaimuand, millised vaimuande vastajatel nende endi sõnul on, kas kõik annid on Jumalalt, mis on karismaatika, milles väljendub karismaatilisus kristluses, kas vastaja peab end karismaatiliseks, kas vastaja peab oma kogudust ja selle liikmeid karismaatiliseks, millised on karismaatilised tegevused, kas kiriku juhtkond on karismaatiline. Analüüsi käigus ilmnis, seda eriti karismaatilisuse puhul, kaks peamist vastamise strateegiat, mis hakkas juhtima kõiki karismaatilisusega seotud küsimusi. Kui karismaatilisuse määratlemine seostus kindlate usuliikumistega (nt nelipühilased), siis vastused kujunesidki “nende” kirjeldamiseks ja mõnel juhul ka võrdlusaluseks, millest lähtuvalt selgitati karismaatilisuse ilmnemisviise. Teise strateegia puhul lähtuti põhimõttest, et iga kristlik kogudus on käsitletav karismaatilisena. See teine strateegia ühtis minu hüpoteesiga, mis sai sõnastatud enne intervjuueerimisi ja mille olen ka sõnastanud töö teoreetilises osas.

Järgnevalt esitan intervjuude analüüsi eelmainitud teemade kaupa. Intervjuudele viitamisel kasutan tähe ja numbrite kombinatsiooni: I = intervjuu; järgneb intervjuu nr (1-8); siis on esitatud suulise salvestuse ajalõik.

Mis on vaimuand?

Meenutagem teoreetilises eessõnas kirjutatut, et “karisma” tuleb kreeka keelest

ning tähendab vaimuandi. Vaimuannid on kirikus tugevalt seotud usklikkuse ja igapäevase usueluga (mis tuleb ka esile intervjuudes). Sellele küsimusele, vastati võrdlemisi samalaadselt. Vaimuande peetakse ennekõike Pühalt Vaimult saadud andideks, mida inimene kasutab koguduse ülesehitamiseks. Näideteks tooksin mõned lauseosad, selle küsimuse vastustest: *"...need on oskused, mida sa saad arendada ning sellega tuua au Jumalale"* (12: 0.15.46-0.15.51); *"Ma usun, et vaimuand ongi lihtsalt kingitus Tema poolt, ennekõike see on, et ehitada üles kogudust, et vaimuannid ei ole lihtsalt meie isiklikuks heaks oluks..."* (14: 0.03.39-0.03.50); *"Ma arvan, et vaimuannid on Jumala Püha Vaimu, kas eriliselt antud või meie sees lõkkele puhutud võimed, millegi sooritamiseks, selleks, et edendada kuningriiki ja ehitada üles kogudusi. Või siis ka tuua inimesi usule või Jumalale lähemale"* (15: 0.02.48-0.03.05); *"...ikkagi koguduse üles ehitamiseks..."*(16: 0.05.08-0.05.12).

Vastustest tuleb korduvalt esile, et vaimuannid on "koguduse ülesehitamiseks". "Koguduse ülesehitamise" all mõeldakse oma võimete rakendamist kindlatel eesmärkidel, mis kõik koonduvad kiriklikku tegevusse, aga need tegevused ei pea toimuma kirikus ja ei pea isegi olema väliselt ära tuntavalt religioossed. Teine oluline ühine moment on see, et vaimuannid "on saadud" Jumalalt. See sobitub eelpool esitatud Toivo Pilli (2007: 157) väitega, kus ta kirjeldas argitegevusi samaväärselt vaimulike tegevustega, kuna mõlemat seob olemuselt sisemine religioossus.

Vaimuandide rakendumine argielus tekitas intervjuerimise käigus küsimuse, mida intervjueritavad ise enda vaimuandidena kirjeldaksid ning kuidas need siis igapäevaelus väljenduvad. Selle teema juurde on allpool põhjust tagasi tulla. Siinkohal on aga veel oluline rõhutada, et see märksõna "vaimuand" suunas vastaja mitte enda esitlusele, vaid mentaliteedile, kus kogukond, ühtsus ja ühine heaolu on tähtsam isiklikust heaolust. Kasutati ka näiteks tööriista mõistet: vaimuannid kui omadused ei ole tähtsad iseenesest kui isikuomadused, vaid nad on olulised läbi oma funktsiooni.

Tagasi tulles vaimuanni määratlemise juurde on tähelepanuväärne tõik, et

mitmed vastajad viisid sel puhul jutu kohe Piiblis kirjutatule. *“No Piiblis on suht konkreetselt välja loetletud, kõik need vaimuannid...”* (I3: 0.04.18-0.04.23); *“Piibel räägib konkreetselt, et kõik saate Püha Vaimu anni, kui te saate ristitud...”* (0.12.50-0.12.55). *“Jumal ütleb Piiblis... Piiblis kirjutatakse, et Tema annab vaimuannid...”* (I4: 0.03.29-0.03.34). Sellised vastused ehk mõiste kontekstualiseerimine peegeldab ilmekalt, mille kaudu nad mõtlevad vaimuannist ja teisipidi ka kui olulisel kohal on Piibel nende mõttemaailmas. Konteksti tähtsus, kuhu viidatakse, kui mõistet avatakse tuli eriti esile, ühe vastuse erinevuse tõttu. Esmalt vastaja tõlkis selle mõiste inglise keelde (*spiritual gifts*) ja alles seejärel liikus ta Piibli juurde (I1: 0.02.39-0.02.51). Vastaja pidi “vaimuanni” enda jaoks tõlkima inglise keelde. See viitab sellele, et tal on kokkupuuteid mingisuguse inglise keelse kontekstiga antud vallas, kas siis kirjandus (nii kristlik kirjandus või inglise keelne Piibel) kui ka muud seosed. Selgus, et tema inglise keelne taust tuleneb tööst kristlike rahvusvaheliste organisatsioonide ja väliskirikutega, mis tähendab tööd kristlike noortega üle maailma.

Sama vastaja arendas oma mõttekäiku edasi nii, vaimuand on mingi and, mida Püha Vaim annab kristlastele. Siit jätkates, et ta usub, et kristlaste sees elab Püha Vaim ning seetõttu on neil *“ligipääs kõikidele [vaimu]andidele, aga vahest see ei ole lihtsalt vajalik”*. Ta väidab, et vaimuannid ei ole *“limiteeritud”*: kui inimesel mingid annid on ja mingeid ei ole, siis see ei tähenda, et neid teisi, mida tal pole, ei või ta neid üldse saada. Näiteks toob ta, et *“...kui mul ei ole administreerimisandi, siis ma midagi ei organiseeri, minu arvates on see lollus”* (1 0.02.39-0.03.20). Siit ilmneks, et vaimuannid nagu kaasneksid vajadustega. Teiseks tahaksin välja tuua selle, et sama vastaja hakkas kohe rõhutama seda, et kõikidele vaimuandidele on *“ligipääs”* ning need ei ole *“limiteeritud”*, ja sellist mõtteviisi, kus inimesed leiavad, et neil ei ole vaimuande või ei saa teatavat vaimuandi, peab ta *“rumaluseks”*. Sellest võib järeldada, et ta on kas koguduses või teiste kristlastega rääkides kokku puutunud antud probleemiga ning kohanud mõtteviisi, kus niiviisi mõeldakse ning mille ta on vaidlustanud.

Järgnevalt tooksingi näite selle kohta, kus näha, et vastaja alles vormib oma teadmist vaimuanni teema kohta. Ta jutustab, kui nad kogudusega tegid *“seeriat*

vaimuandide kohta" [seeria tähendab pühapäevaste jutluste teemasid], siis "kammisime terve Uue Testamendi" läbi ning ta tunnistas, et "ausalt öeldes on see minu jaoks mitte segane, aga raske teema". Põhjenduseks toob ta seda, et Piibel räägib konkreetselt, et "...te kõik saate Püha Vaimu anni, kui te saate ristitud..." ning siamaani väitis, et mõistab, aga siit edasi toob ta välja, et *annid*, mida pole otseselt Piiblis kirjutatud (nt "administreerimisand") on inimeste lisandus Piiblile. Siit edasi kõneleb ta, kuidas ta on enda jaoks vaimuanni tähenduse mõtestanud. Ta leiab, et need on oskused, võimed ja omadused, mis inimesel on "loomulikult välja arenenud". Ta väidab, et "isegi, kui sa ei ole kristlane, on sul mingisugused oskused, mida sa kasutad...". Aga ta rõhutab, et need oskused ei ole iseenesest lihtsalt vaimuannid, sest kristlase jaoks loeb nende andide kui oskuste "õige" kasutus (s.o viide koguduse ülesehitamise funktsioonile). Siinkohal satub ta segadusse ning väidab korraga nagu kahte asja: need oskused pole mitte vaimuannid, aga samas, kui inimene saab Pühalt Vaimult anni, siis see "...keerabki selle pea peale..." (I2: 0.12.37-0.15.45). Seega oli vastaja võrdlemisi segaduses defineerides vaimuande. Oli näha, et ta oli selle teema üle mõtelnud ja arutlenud, aga konkreetset "õiget" vastust ei osanud ta tuua. Kuid kokkuvõtteks defineerib ta vastuse nõnda: "...need on oskused, mida sa saad arendada ning sellega tuua au Jumalale." (I2: 0.15.46-0.15.51). Kui käsitleda vaimuanni mõistmist protsessina, mis ongi aja jooksul kujunev, siis eelnev näide kõneleb protsessi ühest etapist, kus esil on otsingud.

Üks vastajatest ütles, et need on isikuomadused, kus ei ole midagi "halba" ja "isekuse poolt" ning on "suunatud teistele väljapoole" ning ta tõi, et Piiblis on kirjutatud ka "kannatlikkus, pikk meel ja kõik sellised asjad on vaimuannid." (I3: 0.04.57-0.05.15). Kuna neid omadusi, mida vastaja loetles, on Piiblis nimetatud (Püha) "Vaimu viljadeks" (Ga 5: 22-23), siis tekib küsimus, kuidas "vaimuannid" ja vaimu viljad omavahel suhestuvad. Sellest võib järeldada, et vaimuannid ja "vaimu viljad" võivad oma olemuselt ja tähenduselt ühte sulada. Teine vastaja, aga ütles selgelt, et ühed on vaimuannid ja teised on vaimu viljad (I6: 0.04.29-0.04.28-0.04.31).

Kui paljudel oli raskusi vaimuandide defineerimisel, siis üks vastajatest andis järgneva ülevaate. Esiteks saab tema meelest vaimuande jagada nii *"loomupärasteks"* kui *"üleloomulikeks"*. *"Loomupärasteks"* peab ta neid oskusi, mida on näha igapäevaelus, kuid mida *"Jumal saab lõkkele puhuda"*. Illustreerimaks seda, mida ta mõtleb, tõi ta näiteks lauluhääle. Seejärel jutustas ta loo Cliff Richardist (kuulus Briti popmuusik, kes 1964. aastast on aktiivne kristlane). Vastaja kõneles, et kristlaseks saades oli Cliff Richard tundnud, et *"Jumal ütles, et loobu nüüd laulmisest"* ja siis kui Cliff Richard seda tegi, oli Jumal talle öelnud, et *"...hakka nüüd laulma, ja nüüd hakka laulma mulle"*. Vastaja ütles, Cliff Richard oli öelnud, et laulja jaoks oli *"...täiesti joon vahel, et lõppes ära ilmalik oma anni kasutamine ja raha teenimine"*. Siit arutleb ta edasi, et me võime ju öelda, et midagi justkui ei muutunud, aga *"tema (Cliff Richardi) sees teadvuses ja Jumalale kuulumises muutus kõik"*, väitis jutustaja (I5: 0.03.37-0.04.29). Eelolev on ühtlasi näide sellest, kuidas kasutatakse (kuulsate) inimeste lugusid Piiblile lisaks, et selgitada mõisteid. Ühtlasi sobitub eelkõneldud näide ülaltoodud protsessi-näitega, mõlemal puhul tuleb esile ande kasutamise piir ilmaliku ja kristliku elu vahel.

"Üleloomulikud" vaimuannid on need, *"mida me tihtipeale elus ei näe"*. Ning selle näiteks tõi vastaja *"prohvetliku anni, tervendamisanni, keeltes rääkimise anni"*, mida ta kirjeldas Piibli järgi *"vägevate tegude annid"* ning kus inimesed võivad *"Jumalale toetudes"* teha midagi, mida nad ise ei suudaks. Ta väitis, et aastate jooksul on ta koguduses näinud neid avaldumas mitmetel kordadel (I5: 0.03.16-0.04.50). Üks vastaja välistas sellise jaotuse: loomupärased ja üleloomulikud vaimuannid, pidades vaid viimaseid vaimuandideks: *"registreeriksin need sinna valdkonda, mis on üleloomulik"* (I6: 0.04.10-0.04.27).

Kõige pikema elukogemusega intervjuueeritav vastas küsimusele nõnda, et *"ma, jah, ei oska seda nõnda seletada, mida Jumal kõikidel teatud olukordadel annab"*. Ta rääkis, et vaimuandide kasutus luterikogudustes ja baptisti- või metodistikogutustes erines. Ta ütles, et kui keegi midagi selle kohta tuli talle ütlema, siis ta vastas, et *"Jumal on üks ning armastus võidab kõik"*. Kui ma küsisin, et mis on täpsemalt vaimuand, siis ta vastas, et vaimuand on *"kui Püha Vaim"*

annab täpsema tunnetuse ja nii ta peaks olema", aga ta rääkis, et "*sel ajal*" (kui ta noorem oli) "*nii laialt seda*" mõistet ei kasutatud, "*see tuli hiljem*". Aga praegu mõistab ta vaimuandi kui inimene "*tunnetab Jumala tahet ja teeb Jumala tahet*". Seejärel ütles ta, et Jumal tahab "*et me oma elu üle annaks*" nii "*nagu on kirja pandud*". Ta lisab: mida iganes inimene ütleb "*mul on see või teine and*", siis sellest ei "*ole midagi erilist*", sest see, mida "*Jumal on kõike kuulutanud*", siis seda inimene "*kõike ei mõista*" (I8: 0.08.54-0.11.53). Kui eelpool kirjeldatud vaimuanni selgitused olid pigem loogilised arutelud, siis see vastaja avas teema kõige tunnetuslikumalt. Kuna sisse tuli ka aja teema, siis tuleb taas esile jällegi vaimuanni mõiste protsessiline loomus. Seda aga mitte nüüd ainult inimese seisukohalt, vaid ka kiriku traditsiooni kujunemise vaatepunktist.

Vastajate vaimuannid nende endi sõnul

Palusin kõikidel vastajatel tuua näiteid nende endi vaimuandidest. Üks intervjuueeritav tõi välja, et tema on teinud "*vaimuandide teste*" ja kuulnud teiste inimeste käest, et tal on "*karjaseand*", "*juhtimisand*" "*administreerimisand*" ning ta rõhutas, et kindlasti on teisi veel. Seejärel mainis, et kõige väiksem on tal "*käsitööand*", "*võõrustamisand*" (I1: 0.03.44-0.04.50). Ma tahaksin tuua välja selle, et ta mainis *vaimuandide teste*. Hiljem sain ka neid vaimuandide teste näha. Need on valikvastustega küsimused, kus sellele vastaja saab punktisummad iga vaimuanni kohta ning saab näha järjestuses vaimuande. Võib küsida, miks on sellised materjalid välja töötatud? Ma järeldan, et inimestel on probleeme oma vaimuandide väljaselgitamisega ning seega on võimalus testidest saada vastuseid. Samuti võib oletada, et kiriku juhtkond või eestvedajad soovivad, et inimesed teadvustaksid ning oleksid teadlikud, mis vaimuannid kellelgi on. See näitab, et vaimuande ning nende teadvustamist peetakse kogudustes tähtsaks. Võib spekuloida, et neid teste soosib väljaspool kirikut olevate testide tegemise populaarsus. Tuleb välja, et vaimuannid mängivad olulist rolli uskliku elus ning identiteedis, või vähemalt peaksid olema olulisel kohal. Samuti iga uskliku kaudu on need olulised kiriku jaoks üldiselt.

Testidele tuginedes tõi eelmainitud intervjuueeritav välja lisaks (tugevatele)

andidele need, mis on tal kõige nõrgemad. Ma tahaksin tähelepanu tuua nendele andidele. *“Käsitööand”* oli vastaja ütluste kohaselt and, kus inimene on käeliselt osav mingites tegevustes nagu puutöö jne (I1: 0.04.20-0.04.30) ning *“võõrustamisand”* on and, kus inimene on külalislahke (I1: 0.04.30-0.04.48). Nende kahe puhul tahaksin rõhutada just oma hüpoteesis välja toodut, et argine ja püha on omavahel seotud ning argiseid tegevusi saab ka käsitleda pühana. Siin võib tekitada poleemikat *“argise”* ja *“püha”* mõistmine. Antropoloogilistes ja rahvausundialastes käsitlustes on *“argine”* ja *“püha”* vastandlikud, polaarsed mõisted, mida tähistatakse vastandusega puhas/roojane ehk ebapuhast (Anttonen 1992: 2514-2515; vt ka Douglas 2013 [1966]: 7-8). Ma nõustun viidatud vastandusega, kuid antud juhul käsitlen ma argisena mitte *“ebapuhast”*, vaid igapäevaseid tegevusi, mis ei lähe vastuollu kristliku moraali ja keeldudega. Näiteks üks intervjuueeritav ütles, et temal on *“õpetamisand”*, *“kaastundeand”* ja *“karjaseand”* ning ta rääkis, et need avalduvad siis, kui ta näeb ebaõiglust ning püüab selliseid situatsioone lahendada, inimesi aidata ja julgustada (I3: 0.07.51-0.09.48). Nii õpetamine kui ka kaasatundmine on argised tegevused, kuid on nende mõtestamine/kasutus/tõlgendamine toimub *“püha”* kaudu.

Võrdlemisi vähe oli vastajatel neid n.ö *“üleloomulikke”* ande. Sellegipoolest nimetas üks intervjuueeritav (tegemist oli endise nelipühilasega), oma *“keeltes rääkimise andi”*, seostades seda ka karismaatilise mõistega. Ta ütleb, et kõikidel ta sõpradel see and oli ning ta tahtis ka seda saada, ja Jumal kinkis selle talle ning see and on olnud loomulik osa tema kristlase teekonnast. Sellest selgitusest nähtub, kuidas kollektiiv mõjutab indiviidi ja kuidas indiviid näeb kollektiivi (sõpradel oli see and). Teiseks tõi sama vastaja välja ka *“tunnetussõna anni”*, mis tema sõnutsi on see, kui ta saab palve käigus sõnumi kellegi kohta (I4: 0.04.20-0.05.28). Teine intervjuueeritav vastab: *“Mul endal on keeltesrääkimise and, aga ma ei praktiseeri seda avalikult, see on minu enda ülesehituseks. Aga ma saan aru, kui seda tahetakse teha koos koguduses. Ma arvan, et probleem tekib siis kui juures on ka mittekristlased, kes ei saa sellest aru ja võib tekitada segadust”* (I1: 0.18.45-0.19.50). Rõhutaksin siin väidet, et and on *“minu enda ülesehitamiseks”*. See satub vastuollu üldpõhimõttega, et annid on kiriku ülesehitamiseks. Kuidas seda mõista? Mina tõlgendan tema selgitusi nõnda, et

tema valik seda andi mitte kasutada avalikult on paradoksaalsel moel samuti seotud kiriku ülesehitamisega. Nimelt ta ju väidab, et ta ei taha oma käitumise eripäraga *“segadust tekitada”* teistes inimestes, eemale peletada nõrku kristlasi või uskmataid.

Üks vastaja ütles, et *“ei ole mul midagi”*, aga mida tal on kõige rohkem on see, et *“ma tahan, et iga inimene usuks Jumalat”*. Ta selgitas seda lugude jutustamise kaudu. Näiteks, kui *“ma lähen bussi, vaatan, kas vaba kohta on või ei ole ja istun kõksti maha”*, seejärel *“hakkan veidi rääkima”*, *“siis räägin edasi”*, *“küsin, kas ta kirikus käib, Jumalat usub”*, kui inimene ei taha rääkida, siis *“ma ei tülitata, ma ei taha kellelegi peale suruda”*, aga ta räägib ära, et *“mina käin (kirikus) ja ma usun”* ja *“ma tunnetan, et Jumal tahab siiski, et elama tema tahtmise järele”* ning *“Jumal tahab, et sa armastaks oma ligimest”*. *“Tütar ütleb, et mis sa tülitad, aga mina ei tülitata. Kui inimene ei taha, tema ütleb mulle ära”* (18: 0.11.54-0.13.46). Eelmainitud vaimuandide testidele tuginedes võiks pakkuda, et antud inimesel on evangeliseerimiseand. See väljendub ennekõike rõhutuses: *“ma tahan, et iga inimene usuks Jumalat”*. Siit tuleb ka välja testide tegemise tähendus. Selle inimese vastusest nähtub, et ta ei tea oma andi ja see ei ole talle ka probleem. Aga testid võimaldavad teadvustada inimesele tema ande.

Kokkuvõtteks võib öelda, et see teema ei ole ühegi vastaja jaoks selline, kus ta midagi öelda ei oska. Samas vastused näitavad, kui erinevalt andi igapäevaelu kontekstis mõistetakse. Esmalt tulid erinevused välja selles, mil määral vastaja üldse teadvustab oma andi. Kuna annid jagunesid loomupärasteks ja üleloomulikeks, siis on ootuspärane ka see erinevus, et osadel on üleloomulikud annid ja osadel mitte. Küllaliski informatiivne on see, kuidas vaimuandi kasutatakse: avalik vs privaatne. See avaldub näiteks valikus, mil määral oma vaimuande kasutatakse individuaalseks tarbeks, suhtlemiseks koguduse sees ning mil määral ka suhtlemiseks kogudusest väljapoole. Teiselt poolt võis näha meetodeid, mis on välja töötatud kollektiivselt, et aidata inimest individuaalselt nt oma andi avastada, mõista ning anda üldised mustreid vaimuandide kasutusviiside kohta.

Kas kõik vaimuannid on Jumalalt?

Mu hüpotees oli see, et kõik tegevused, nii argised kui pühad, on religioosses seoses mõtestatavad karismaatilisena. Piir Piiblis loetletud vaimuandide ning muude ilmalike andide vahel on hajunud. Järgnevalt vaatlen, kuidas see hüpotees leidis kinnitust intervjuudes. Kõik vastajad väitsid, et kõik annid on Jumalalt. Toon näidetena vastuseid intervjuudest: *“Ma arvan, et kõik on Jumalalt...”* ning selleks, et elada välja *“seda, mida Kristus on meile andnud, misjonikäsu...”* (I1: 0.06.40), *“Ma arvan, et kõik tuleb nagu Jumalalt küll, aga see, kas sa kasutad seda andi lõpuks, et tuua au Jumalale, sõltub sinust”* (I2: 0.16.15), *“Jumal on mind loonud ja pannud minu sisse oskused, milles ma olen parem, kui teistes asjades”* (I4: 0.06.58). Seejärel küsisin, kas siis kõik annid on ka vaimuannid. See küsimus tõi esile erinevate lähenemistega vastuseid.

Esiteks toon välja need vastused, mis käsitlesid küsimust nõnda, et vaimuandide ja teiste oskuste vahel on teatav eristus.

Üks vastaja ütles nõnda, et *“Ma ei ole sellele süvitsi niiviisi mõelnud”* aga ta usub, et *“iga inimene on Jumala looming”* ning seda *“personaalselt, mitte masstoodanguna”*, siis ongi sellele inimesele antud *“spetsiifilised anded, mis ei ole juhuslikud”*, vaid on andidekogum on see, *“mis loob temast tema”*. Seetõttu vastaja arvab, *“et kõik on Jumalast”*. Aga ta eristab siiski oskused, mida saab tema meelest *“arendada”*, aga vaimuannid on midagi, mis *“on osa inimese loomusest”* ning need tulevad esile siis, kui inimene on *“lähedane Jumalaga”*. Seepärast ta toobki välja, et vaimuannid *“keeltespalvetamise and ja pastoriand”* on teistsugused ning on midagi nagu *“vaimsel tasandil”*. Teised annid on *“igapäevased”* (I3: 0.15.23-0.16.43). Tema vastused seega püstitatud hüpoteesi ei kinnita. Kuigi kõik annid on tema väitel Jumalalt, siiski eristab ta neid vastavalt sellele, kas tegemist on valmis oleva anniga, mis kuulub inimese olemusse, ja teised on need, mida saab arendada.

Teine vastaja tõi näiteks selle, et ta on korvpallis hea ja, et *“Püha Vaim on pannud selle minu sisse”* ning see on ta hobi. Seepeale ütles ta, et muud oskused on

“kaudselt, jah, otseselt mitte” (vaimuannid). Öeldut põhjendas ta näite abil, et korvpall on talle *“vahendiks”*, millega ta jõuab *“uute inimesteni”*, aga teda motiveerib siiski tema *“karjaseand”*. Siia juurde rääkis ta veel, et inimestel on *“väliselt sadu oskusi”*, kuid lõpuks loeb see, kas *“minu süda valutab inimeste pärast või mitte”* (I1: 0.06.40-0.10.56). Ka siit jäeldub, et andidel on mingisugune hierarhia, aga nad on omavahel vastastik-mõju seoses. Ta näitab, kuidas üks and tuleb esile teise kaudu ning kuidas sügavamad/vaimsemad annid (nt karjaseand) kutsuvad esile pindmisemad annid (nt korvpallimänguoskus).

Eelöeldut kinnitab veel üks intervjuu, kus vastaja näitab sama: *“ma olen piisavalt kompetentne, et nt ülistuses kaasa mängida rütmipille ja seeläbi saan olla osa inimeste juhtimises ülistusse”* (I4: 0.08.57). Seda on võimalik tõlgendada analoogiliselt: rütmipilli mänguoskus kui pindmine and, mis võimaldab minna sügavamale *“ülistuse juhtimises”*. Viimane viitab võimele juhtida inimesi mingi tegevuse kaudu osasaamisele Jumalast. Seejuures täpsustab ta oma mõtet nõnda, vaimuannid on siiski eristatavad andidest (kuigi mõlemad on Jumalast). *“Vaimuannid, ma arvan, et on hästi spetsiifiliselt just Püha Vaimu poolt tulnud esile meie eludes, prohvetiand, keeltes kõnelemine, inimeste füüsilise ihu eest palvetamine nagu tervendamine”* teised *“ei ole päris need, selles suhtes, aga saab kasutada küll”* (I4: 0.09.59-0.10.53). Vaimuannid on seega vahetult ja nähtavalt religioosse tegevusega seotud. Teiste andide puhul ei pruugi religioossus olla märgatav (nt kui keegi mängib korvpalli, siis ei ole ilmselgelt arusaadav, kas see on religioossusega seotud). Ühtlasi ilmneb, et kristlane võib mängida korvpalli või kasutada mingit muud andi kahel viisil: esmalt seotuna religioosse suunitlusega, teisel juhul lihtsalt niisama (*“saab kasutada küll”*).

On tunnuslik, et intervjuueeritavad kirjeldavad oluliselt vaimuande nende ilmlemise kaudu, mitte nähtuse enda defineerimise kaudu. Ehk tegemist on pigem küsimusega *“milline see on”* mitte *“mis see on”*. See on üks aspekte, miks intervjuud näitasid religioossuse kontekstilisust, kultuuri sidusust. Need olid näited, mis ei kinnitanud töö alguses püstitatud hüpoteesi, et piir vaimuandide ja muude andide vahel on hajunud. Need vastajad tunnetasid seda piiri ning arutluste käigus tõid selle ka välja. Intervjuueerimise käigus kogesingi seda, et

kõigil vastajatel ei ole see teema läbi mõeldud, et anda ühene vastus. See pani neid arutlema, kahtlema, küsima jne. Toon ühe näite sellisest arutluskäigust. *“Mina olen võimeline tegema väga paljudes valdkondades midagi, aga see, mida ma olen ära kogunud ja ära tundnud, mis on see minu koht, siis see võiks olla nõ kõige olulisem Vaimuand. Ma pole nii väga mõelnudki selle peale. Jumal saab neid kõiki kasutada ning seetõttu ta võib olla Vaimuand [arutleb], aga kui Vaimuandi defineerida Piibli järgi, siis iga võime, mis sul on, siis justkui ei oleks. Pigem vist need, mis siis Piiblis kirjas, muud on nagu talendid siis [küsivalt naeratades esitatud].. ma ei tea.”* (I6: 0.06.49- 0.07.50). Tema vastusest on näha, et ta arutleb selle küsimuse üle, püüab leida loogilist vastust. Võib järeldada, et see ei ole kuigivõrd oluline, tavaline mõtiskluste teema. Aga kuna ta oli öelnud enne, et tal on ülistusand, siis ma küsisin, mida ta kogeb sel hetkel kui ta kasutab ülistusandi. Ta vastas: *“Ma arvan, et see ei olegi see, mida ma tunnen laval, vaid pigem on see, mida ma olen enda sees ära tundnud. Läbi selle, mida ma ise olen tundnud ja mida teised on kinnitanud. Kui teised kinnitavad on hästi oluline. Ehk see ei ole ainult minu sees, vaid teised ka näevad seda”* (I6: 0.07.50-0.08.44). Siit ilmneb, et ülistusand ei ole hetketundmusena kogetav, vaid tegemist on mitmeid aspekte hõlmava protsessiga. See hõlmab tema puhul muusikaandi, siis tema senist kogemust ja äratundmist selle kohta mida, kuidas ja miks ta teeb ning teiste tunnustus või äratundmist. Miks see teema on siis nii raskesti käsitletav, et nõuab arutlusi ja otsinguid, saab selles vastuses ka mõneti selgituse: and ei ole siis ise selgelt piiritletav nähtus, vaid mitmeid seoseid hõlmav protsess (and on liikuv, dünaamiline).

Mõneti tuleb eelnev esile ka intervjuus, kus vastaja jääb samuti arutlema: *“Ma ei usu, et kõik”* vaimuannid on Jumalalt. Ta põhjendab oma arvamust sellega, et inimesed on erinevad ning *“üks usub mõnda asja rohkem kui teine”*. Aga vastaja viis kõik selgusetud kohad ühe käsuni, nimelt *“minu meelest”* on ikka kõige tähtsam kirjakoht *“armasta Jumalat üle kõige”* (I8: 0.13.47-0.15.00). Terve tema intervjuu läbivaks teemaks oli armastus. Armastus on tema jaoks kõige tähtsam element uskliku elus ning kõik muu on selle kõrval sekundaarne.

Järgnevalt toon aga need näited, kus vastajad leidsid, et kõik annid on

vaimuannid. Üks nendest vastajatest selgitas: *“Ma arvan, et kõik on Jumalalt”*, aga seejärel näitas ta, et selles küsimuses ongi *“erinevaid teoloogilisi lähenemisi”* ja seisukohad sõltuvad sellest, *“kuidas inimesed loevad Piiblit”*. Tema enda arvates on nii, et *“Jumal, olles meid loonud”* ning *“ta teab, mida me siin teeksime”* ning *“Jumal on pannud meie sisse kõik annid, aga need on potentsiaalsed, DNA-ga kaasas, backgroundiga seotud, keskkond toob välja, aga nad ei avaldu kõik kohe ka”* (15: 0.09.15-0.09.55). Tema järgi on kõik annid Jumalalt. Tuues paralleeli bioloogiast, näitab ta, et annid on kaasa antud, aga need rakenduvad keskkonnast tulenevalt. Siia toob ta ka märkuse Piiblist, ehk Paulus kirjast Timoteusele, et *“lase Jumalal puhuda lõkkele need annid, mis sulle kätele on pandud, erilise eestpalve kaudu”* (15: 0.10.02).

Õigupoolest iseloomustab ülaltoodud intervjuud pidev metafoorsus, kus intervjuueeritav kirjeldab kristliku maailma bioloogia kaudu. Toon näite tema sellisest metafoorsest argumenteerimisviisist: *“naisel on munarakud, talle on antud kõik kaasa, terve pakett. Neid on tuhandeid, aga neid on piiratud hulk, mis on sünniga kaasa pandud. Ning nad kogu aeg tulevad esile. Mõnest võivad ka lapsed sündida.”* Samamoodi on tema arvates usklikel ka vaimuandidega. Inimesel on *“kõik kaasas”*, aga *“Richardil on muusikaanne ja ta hakkab laulma”* ning *“poliitikutel on rääkimiseand, kui vaadata, siis mõned on täitsa andekad”*, aga kui *“Jumal saab sellise inimese kätte, siis saab ta selle lõkkele puhuda”* *“Jumal hakkab seda oma eesmärkide nimel tarvitama”*. Seejärel toob ta välja ka selle, et Jumal võib anda ka midagi, mida inimene arvab, et tal ei ole olemas. Ta toob enda puhul näite, et ta arvas, et ta ise küll kunagi inimeste ees rääkima ei hakka, aga *“Jumal tõi selle esile ja nüüd on see mu elukutse”*. Küsisin ka seejärel täpselt, kas siis ka need annid on võrdselt vaimuannid Piiblis loetletud vaimuandidele. Ta vastas: *“Minu isiklikult käsitlen neid tõesti ühe tervikuna”*. Ta toob jälle välja üleloomulikud ja loomulikud annid, aga nendib, et *“Vaim saab neid tuua meisse ja kasutada ja üles ehitada”*. Samuti toob ta välja, et nii Vanas kui Uues Testamendis ei ole *“need vaimuandide loetelud identsed”*, *“teatud asjad kattuvad, teatud asjad erinevad”* ning ta arvab, et *“lõpliku vaimuandide loetelu”* ei saa koostada, kuna *“olukorrad elus muutuvad”*. Ta näitab, et *“täna on meil vaja IT-oskustega inimesi”* ning ta väidab, et neid *“virtuaaloskustega”* inimesi on Jumal pannud nende

maailma ning "puhunud lõkkele" [--] "seda võib nimetada puht professionaalseks pädevuseks, aga ma arvan, et Jumal saab seda kasutada" [--] "2000 aastat tagasi ei olnud seda kellelgi vaja, need ei tulnud esile", "aga öelda, et need on vähem vaimuannid, kui keegi jutlustab või prohveteerib" arvab ta, et teeb "Jumalale liiga". "Jumal on Piiblis öelnud, et teenigu igaüks selle anniga, mis tal on". Muud annid saavad vaimuandideks siis, kui "Püha Vaim ise pühitseb neid ja võtab tarvitamisele" (I5: 0.10.10-0.13.12). Prohveteerimise all mõeldakse kellelegi vastuste andmist selle kohta, kus ta asub suuremas plaanis, pidades silmas kristliku konteksti ("Jumala plaan") (vt Engelke 2006: 78).

Tema intervjuust on näha, et ta ei satu kimbatusse selle küsimuse puhul, tema arutlused tuginevad varasemale teadmisele (viited Vana ja Uue Testamendi erinevustele), metafoorsele kõnelemisele (nagu ta viitab, kõnelemine inimestele on tema elukutse, see omakorda põhjendab tema argumenteerimise oskust kui ka teadmisi). Ühtlasi avab see intervjuu, miks minu hüpotees ühest kinnitust ei leidnud: andide ilmumine on protsess, aga ka andide tõlgendus on ajas muutuv ning võimaldab erinevaid lähenemisviise samal ajal. Kõigi vastajate puhul tuli ühel või teisel viisil välja religioosus: vaimuand on Jumalalt saadud anne, armastus Jumala vastu on tähtsaim, Jumal *puhub ande lõkkele*.

Tagasi tulles küsitluseelse hüpoteesi juurde, mille järgi on uskliku inimese kõik annid mõtestatavad vaimuandidena, võib väita, et teatud määral leidis see kinnitust. Enne küsitlemist eeldasin, et annid on selgepiirilised nähtused: neid saab nimetada ja loetleda (keeltes kõnelemisest kitarrimänguni). Tundus, et annid on iseseisvad üksused mida sidus funktsioon (koguduse teenimine). Intervjuude kaudu aga tuli ilmsiks, nagu oleksid vastajad segaduses, kuna vastati arutluste ja otsingute kaudu. Süvenemisel on aga näha, et probleem on hoopis selles, et annid on omavahel põimunud (nt funktsionaalselt, üksteist esile kutsuvalt jne), et need ilmnevad mitte hetkes ja piiritletuna, vaid need on dünaamilised ja ilmnevad mitmete komplekstunnuste kaudu (mingi tegevus, äratundmine, kogemus, tunnustus jne). Viimaks, olgugi, et annid on religiooselt ühtsed, on nende mõtestamine siiski kultuurikontekstist lähtuv. Kontekstitundlikkus ja kultuurisidusus on teema, mis jätkuvalt intervjuude

analüüsis kõneks tuleb. Selle paralleeliks võib tuua Lea Altnurme (2013) käsitluse kristluse tähendusest ja tähtsuse muutumisest Eestis, kus ta näitab, kuidas ühiskonnas üldiselt valitsevatest olukordadest sõltub religiooni varjund, hetkeline isepära. (vrld sõjaaeg-rahuaeg, popkultuuri mõju, taasiseseisvumine jne). Vaimuandide avaldumine hetkeolukorras seostub eelmainitud kirjeldusviisile “milline” mitte “mis”.

Järgnevalt käsitlen intervjuudest neid episoode, mis seostusid otseselt “karismaatilisusega”. Nagu eelpool mainisin, on vaimuannid ja karismaatilisus olemuslikult seotud, kuid intervjuude käigus käsitlesime neid eraldi. Küsimustikku koostades lähtusin tähelepanekutest, et nendest räägitakse ka eraldiseisvalt. Intervjuude käigus selgus ka, miks see nii on. “Karismaatilisust” kasutatakse spetsiifilisemas tähenduses (nt usuliikumise määratlemisel), “vaimuand” on tunduvalt üldisem ja kõiki puudutav.

Mis on karismaatika, karismaatiline?

Selle küsimuse vastused ja “karismaatilisuse” mõistmise võib jagada kaheks: sekulaarseks (nt karismaatilised kui kirglikud meeskonda koondavad juhid) ja kristlikuks. Oma töös ei keskendu kuigivõrd sekulaarsele, seda enam, et intervjuu vastused sisaldasid kristlikku vaatepunkti. Siiski toon põgusalt näite, kuidas sekulaarselt vaatepunkti intervjuudest võib mõtestada: *“Ta on karismaatiline inimene, sporditerminites on väga karismaatiline treener, karismaatiline juht või mis iganes, minu jaoks ilmalikus või sekulaarses maailmas on karismaatiline inimene keegi, kes on hästi kirglik, väljendusrikkas, hästi sihuke esinduslik, tugev väljapaistev isiksus”* (I1: 0.15.49-0.16.22). Siin nähtub, et karismaatilisus või karismaatiline inimene on keegi, kes on silmapaistev oma tegevuses ning teeb seda teatava innukuse ja nõ kirega. Siia sobitub järgmine näide ühest intervjuust, kus vastati, et *“meie tavakeeles”, “kirikuväliselt”* kasutatakse karismaatilisust *“võimega”,* kui keegi on *“atraktiivne”, “karismaatiline isiksus”* või kellelgi on *“mõjutamisvõime”,* aga intervjueeritav väidab, et see on hästi kitsas *“täendusväli”* (I5: 0.16.26-0.17.05). Seega võib järeldada, et see, kuidas on karismaatilisus/karismaatiline kasutusel igapäeva

kõnepruugis võib kristliku tähenduse järgi olla pisut nihutatud. Nii on õigustatud karismaatilisust avada kristlikus kontekstis, lähtudes intervjuudest.

Karismaatilisus kristlikus maailmas (baptistide näitel)

Kuidas võib karismaatilisust mõista kristlikus kontekstis, seda baptisti- ja vabakoguduste liikmete näitel? Paljudel juhtudel töid vastajad välja, et karismaatilisus ja karismaatiline seostub neil teatud usuliikumisega, ennekõike siis nelipühiliikumistega. Sellest kirjutasin ka eelnevalt, et teaduskirjanduses on uuritud just nelipühade/karismaatilisust kristlust. Tooksin näiteid intervjuudest: *“teatud usuliikumine, kus praktiseeritakse sihukeseid sama moodi vaimuande, aga mis on sihukesed ebatavalisemad, noh näiteks keeltes rääkimine, tõlgitsemine, prohvetlik kõnelemine”* (I1: 0.17.01-0.17.57). Usuvool, mida toodi välja karismaatilisena, oligi nelipühikogudus. Vastaja sõnul on ta kogenud, kuidas nelipühikoguduse teenistusel tulevad *“silmnähtavalt välja Püha Vaimu annid”*, ehk just pigem nende *“üleloomulike”* andide praktiseerimine (I4: 0.11.35-0.12.08). *“Mul ikka tekib mingisugune kogoduslik seos”* (I6: 0.11.42-0.11.51). *“Minul kristlasena, seostub erinevate pigem kogudustega, mul palju kokkupuuteid sellistega pole”, “Ma pole ka mõelnud väga sellele, kas ma käin karismaatilises koguduses või mitte”* (I3: 0.17.00-0.17.24). On näha, et mõned seostasid karismaatilisust lihtsalt mingi kogudusega, kus siis praktiseeritakse rohkem neid nõ üleloomulike ande. Mõne vastaja puhul tuli välja just nelipühiliikumine. Ühest intervjuust paistab, et see teema pole olnud eriliseks mõteaineks, st, et oma igapäevaelus pole olnud vaja sõnastada, mõtestada ega defineerida karismaatilisust. Samuti pole vaja olnud ennast liigitada karismaatiliseks või mitte. Siia sobitub väga hästi intervjuueeritav, kes vastas nõnda: *“Ma ei oska seda niiviisi väljendada, mis see karismaatilisus on”*. Küsisin, kas on tal mõnda näitelugu, mis võiks illustreerida, mida ta mõistab karismaatilisuse all. Selle peale vastas ta, et *“ma ei oska nii rääkida”*. Peale väikest mõttepausi ütles ta, et ta ei ole *“niiviisi vahesid teinud”* ning *“iga inimene ikka armastaks Jumalat üle kõige”*. Ta ütleb, et väga palju kirikutes rõhutatakse *“ühte või teist”*, aga tema arvab siiski, et *“armastus on suurim”*. *“Ükskõik, kus sa oled”,* kui *“sa armastad Jumalat ja ligimest”*, siis on tema meelest *“käsk”* täidetud nagu seda on *“kirjutatud”* (I8:

0.15.12-0.16.42). Siit tuleb välja, et karismaatilisus ei ole kõigi jaoks eesmärk omaette: karismaatilisust ei piiritleta, ei seostata mingite kindlate liikumiste või nähtustega ning eelmainitud intervjuueritav kompenseerib seda üldise põhimõttega, mis väljendub intervjuu vältel korduvalt kasutatud fraasis “armasta Jumalat”.

Samas oli neid vastajaid, kes seostasid karismaatilisust vaimuandidega, aga kõikide vaimuandidega seejuures (mitte ainult nõ üleloomulikega). Kaks vastajat teadsid ka selle sõna kreeka keelset päritolu ja tähendust. Näiteks vastaja ütles, et karismaatilisus ongi “*vaimuandidega seotu, karisma*”, see tuleneb kreeka keelest ning tähendab vaimuandi ning seetõttu ta arvabki, et karismaatikat “*võime nimetada õpetust andidest, aga ma arvan, et pigem praktika vaimuandidest*” (I5: 0.15.40-0.16.13). Näide teisest intervjuust: “*Jumala enda kohalolu ja pühitsemise*” kaudu “*antud annid on rakendatud koguduse ülesehitamiseks ja kaasanimeste teenimiseks*” ning ta väidabki, et see ongi karismaatika ja “*karisma*”(I7: 0.07.34-0.08.09). Ilmneb, et karismaatilisuse puhul eristatakse teoreetilist ehk sellest kõnelemise aspekti ja praktikat. Samas rõhutatakse, et karismaatiline ja karismaatilisus peab olema praktika ehk mitte asi millest räägitakse, vaid, mis peaks avalduma koguduse igapäevategevuses ja mõtlemises (teisisõnu, vaimuannid peavad olema koguduses kasutusel).

Järgnevalt toon välja ühe vastuolu, mis intervjuude võrdlusest avaldus. Nimelt kõneles üks vastaja nõnda, et karismaatilisus on “*mingisugune [mõtlemispaus], ma arvan, et see on minu jaoks mingisugune äärmus... või mitte äärmus, vaid liiga range ja piiratud vormi panemine*”. Siis ta eeldab, et see on hästi “*reeglipärane*”, “*traditsiooniline*”, “*ei taheta uuendusi*” (I2: 0.22.45-0.23.47). Mulle tundub, et eelnevat seisukohta sobiks kirjeldama sõna konservatiivne. Teine vastaja tõi just välja, et peab karismaatilist kogudust “*konservatiivse vastaseks*” ning ta leidis, et konservatiivne kogudus on hästi “*reglementeeritud liturgiaga, on palved, mis loetakse täpselt maha, kindlad laulud ning jutt loetakse maha, kuskil, kus pole justkui Vaimul vabadust*”, aga siiski ta parandab end: “*kuigi ma ei saa öelda, et Vaimul vabadust pole, sest Jumal töötab nii nagu ta töötab*” (I6: 0.11.55-0.12.34). Hiljem tõi sama vastaja jälle välja, et “*väga karismaatiline kogudus võib olla ka*

konservatiivne”, aga sel puhul temal *“pilt tekib ikkagi Aafrika tantsijatest”* (I6: 0.12.51-0.13.11). Nagu näha, avaldub siin vastuolu, et ühelt poolt on karismaatiline kogudus konservatiivne ja teiselt poolt on karismaatiline kogudus konservatiivse vastand. Ilmneb, et karismaatilist kogudust võidakse pidada konservatiivseks. Samas ei selgu, mida konservatiivsuse all igal erineval juhul mõeldi, aga domineerivalt oli see siiski vanamoelisuse tähenduses.

Eelneva vastuolu selgtamiseks tootsin intervjuudest karismaatilise koguduse iseloomustused. Karismaatilisi kogudusi peeti oma tegemistes spontaansemateks ning paljuski ekspressiivsemateks. Palju asju *“pannakse juurde karismaatilisemates kogudustes, et seal on näiteks ülistusmuusika nagu voolavam, kunagi ei saa aru, kuna üks laul lõpeb või teine algab, jutlustaja hakkab ka laulma, struktuuri on nagu vähem, aga samas nagu ka on”*. Lõpuks toob ta välja, et *“minu jaoks on karismaatiline usuliikumine, kus praktiseeritakse mitte nii levinud vaimuande”* (I1: 0.16.25 -0.18.45). *“See seostub mul selliste inimestega, kes tunnevad end vabamalt kusagil Jumalateenistustel”, “inimesed laulavad, plaksutavad ja tantsivad, palvetavad keeltes”* (I3: 0.17.24-0.17.40). *“Mul seostub see nagu elavusega ja südikusega ja nelipühilikkusega”* (I4: 0.11.09-0.11.34). *“Ma arvaks, et liiga spontaanne vorm (teenistus), oleks karismaatiline”* (I2: 0.054.40-54.47). Nagu näha on karismaatiline seostatav mingisuguse spontaansema usu praktiseerimisega, eriti tuleb esile keeltes palvetamise praktika. On näha, et need vastajad alustavad oma vastuseid fraasidega *“mul seostub”, “ma arvan”* jne, millest võiks järeldada, et nad räägivad sellisest praktikast või tegevustest, kuhu nad ise ei kuulu, st, et need nõ spontaansed karismaatilised kogudused on midagi, millest nad on kuulnud või mida nad on näinud, aga see ei ole nende enda kirik. Karismaatilisuse kui spontaansuse kirjeldus kaalus vastustest igal juhul üle konservatiivsuse kui karismaatilisuse põhitunnuse.

Märkimisväärne aspekt, mis ühe vastaja intervjuust välja tuli, on see, et karismaatilisuse tunnetus on ajas muutuv (mis tuli ju ka vaimuandide käsitlemise juures esile). Näitena illustreerib seda järgmine episood, kus vastaja oli olnud *“poolteist aastat”* kristlane ning käis Tallinnas *“ülistusõhtul”* (ülistusõhtu on kristlike laulude ühislaulmise kaudu *“suhtlemine”* Jumalaga). Tema ja ta pastori

eest palvetati ning ta mäletab, et seal oli *“õliga mingi teema”* ja nende peale *“pandi käed”*. Sel hetkel tundus talle see *“imelik ja võõras”*. See tundus talle *“veider ja karismaatiline”*, aga nüüd on see *“täiesti okei”*, ja vahel *“tuleb endal ka ette nüüd”*, kus ta teeb väidetavalt seda sama (I2: 0.34.50-0.36.00). Siin näitab vastaja, kuidas esimestel kokkupuudetel mingisuguste kristlike nähtustega, võib tekitada võõrastust. See on midagi, mida indiviid ei ole varem kogenud. Kuid seda läbi elanuna, võib ta hakata seda praktiseerima, tajudes selles ilmselt olulisi sümboleid (lähtudes Geertzi religiooni mõistest). Nii saab see omaseks ja normaalseks igapäevanähtuseks ning selle nähtuse karismaatiline tähendus isiku jaoks teiseneb. Sama kinnitab ka tõik, kuidas ta räägib sellest, et ta ei ole osanud *“seisukohta võtta”* keeltespalvetamise kohta. Kui tal peaks tulema kunagi võimalus kogeda *“keeltespalvetamist ja selle tõlgitsemist”*, siis võib-olla ta mõistaks seda. Aga ta peab ennast nendes küsimustes avatuks ning *“valmis vastu võtma”* kui ta seda nähtust paremini mõistma hakkab (I2: 0.37.54-0.38.53). Kolmandaks tõi ta ka välja, et *“alguses tundus mulle palvetamine võõras”*, siin võis seda *“käsitleda karismaatilisena”*. Hiljem *“hakkasin ise praktiseerima palvetamist”* (I2: 0.42.40-0.43.20). Sellest järeldan, et karismaatilisuse mõistmine on uskliku jaoks dünaamiline, mis eeldab samuti teatud teekonna läbimist.

Nüüd läheksin ma järgmise probleemi juurde, mis seostub kõige rohkem minu hüpoteesiga, et karismaatiline usklik on see, kes suhestab kõiki oma tegevusi Jumalaga. Näitena toon vastuse ühest intervjuust, kes jagab karismaatilisuse kristlikus kontekstis kaheks: *“Tänapäeval on kogudusi, mis nimetavad end karismaatilisteks kogudusteks”*, kus on *“spetsiifiline laulutraditsioon”* ja *“usulised praktikad”*. Ning *“suur rõhuasetus Püha Vaimu üleloomulikule tegevusele”*. See on *“üks võimalus, mõista karismaatilisust kristlikus traditsioonis”*, aga tema pooldab pigem vaadet, et igal *“kristlasel on karismaatiline and”* ja *“iga kogudus on karismaatiline kogudus”* ning *“kristlik kogudus on üldse karismaatiline nähtus”*. Sest *“kristlik kogudus ei saa ennast üldse koguduseks pidada”*, kui ta välistab *“Püha Vaimu tegevuse”*, *“abi”*, *“koostoime”* ja *“annid”* (I7: 0.08.05-0.10.09). Sellest teisest vaatenurgast johtub, et iga kogudust võib pidada karismaatiliseks, sest karisma on vaimuand, mida usklik saab Pühalt Vaimult ning rakendab koguduse töösse. Olulised märksõnad siin on *“Püha Vaim”* ning *“rakendamine”* ehk

praktika (millest kirjutasin ka enne). Siia juurde tootsin ka argisema vastuse, kus intervjueeritav ütles, et: *“Ma usun, et Jumala kogudus on nii suur ja nii lai”,* et nelipühilased jms on *“väljendusrohkemad”, “tantsivad lipukestega”,* aga kui see on *“südamest lähtuv, siis on see karismaatiline”,* ehk missuguse *“hoiakuga”* usklik midagi teeb. *“Ma ei usu, et ükski tegevuse saaks klassifitseeruda nagu kui karismaatilisena”, “Jumal näeb südant”* (14: 0.26.40-0.27.43). Nagu näha, ei ole selle seisukoha järgi tähtis mitte niivõrd tegevus või selle väljendusrikkus, mis teeb kedagi karismaatiliseks, vaid hoiak. Ehk, mis on inimese tegevuse tagamõtted. Eelnevast lõigust on käesoleva töö seiskohalt võtmetähendusega arusaam, et karismaatilisust on mõistetud nii spetsiifilise käitumisena kui ka üldse uskliku tegevusega. Esimese seisukoha puhul on oluline käitumise viis, teisel juhul on oluline käitumise taga olev hoiak.

Sooviksin välja tuua veel ühe lõigu, mis on oluline, mõistmaks karismaatilisuse ajaloolist kujunemist: *“Ma arvan, et karismaatilisusel on kaks tähendust, teoloogiline tähendus ja kirikuajalooline tähendus”.* Karismaatilised kogudused, kes ennast *“sildistavad”* karismaatilisteks kogudusteks, kasutavad *“kirikuajaloolise arengut”, “koguduse identiteeti”, “tegevusi, tunnuseid”* enesemääratlemiseks. Teoloogilises tähenduses *“iga kogudus saabki olla ainult karismaatiline kirik, mis tunnustab Püha Vaimu tegevust”.* Kui mingi kogudus või kirik *“seda ei tunnusta”,* siis *“ta üldse kirik ei olegi”* (17: 0.15.20-0.16.11). Eelnev selgitab ka seda, miks on minu intervjueeritavate vastused jagunenud kaheks. Ühelt poolt mõtestavad intervjueeritavad karismaatilisust kirikuajaloolise tähenduse järgi, ehk kogudused, kes peavad end karismaatiliseks ning seejuures teevad mingeid tegevusi (ekspressiivses mõttes). Ning teisest küljest on vastajaid, kes räägivad karismaatilisusest nõ antud teoloogilises tähenduses. Põnev tõik, mis eeltsiteeritud intervjuust välja tuleb, on see, et kristlik kirik ei saagi olla selle vastaja seisukohalt teoloogilises tähenduses mitte-karismaatiline.

Nagu näha, on koguduste sees erinevaid, kohati vastakaid arusaamu, kuidas mõistetakse karismaatilisust kristlikus kontekstis. Ühelt poolt seostub see teatavate usuliikumistega, mille praktikat iseloomustab spontaansus, väljendusrikkus ning nõ üleloomulike vaimuandide mitmekesine kasutus. Teiselt

poolt on karismaatilised aga kõik kristlikud kogudused, kes usuvad "Püha Vaimu" tegutsemisele koguduse keskel. Tähtis ei ole see, kuidas midagi tehakse, vaid missuguse hoiakuga seda tehakse. Ehk kõikides tegevustes peab olema tagaplaanil nõ Jumal. Pean siinkohal oluliseks rõhutada, et olulised märksõnad karismaatilisuse mõistmisel on "praktiseerimine" (nõ nende vaimuandide praktiseerimine), uskliku hoiak oma tegevuse suhtes ning ühtlasi kollektiivse identiteedi loome.

Milles avaldub karismaatilisus kristluses/usus?

Karismaatilisuse paremaks mõistmiseks küsisin, kuidas väljendub karismaatilisus kristluses/usus. Kuna eelnevas lõigus tuli välja kaks peamist mõttesuunda karismaatilisuse käsitlemisel: esimene, kus on kindlad usuliikumised ja kogudused, kes praktiseerivad usku teatud kindlal moel ning teine, kus põhimõttelist võib vaadelda igat kristliku kogudust kui karismaatilist, kui nad usuvad Püha Vaimu sekkumisse nende endi eludes. Seepärast varieerusid ka selle küsimuse vastused vastavalt kaheks.

Järgnevalt toon ma välja näiteid esimese mõttesuuna vaatepunktist ning näitan, mida vastati karismaatilisuse avaldumise kohta kristluses. Seda iseloomustati näiteks järgnevalt: karismaatilistes kogudustes "*palvetatakse hästi palju keeltes ja palved on väga emotsionaalsed ja valjud tihti*", ta on näinud, et on palju "*karjumist ja hüüdmist*" (I3: 0.19.18-0.19.49). Teine näide: "*Ma arvan, et ikkagi karismaatilisuse baas on konservatiivne, aga kõik muu sinna peale on vabas Vaimus*". Ehk kõik "*tervenemine*", "*prohvetlik kõne*", "*keeltes rääkimine ja keeltes tõlgitsemine*" (I6: 0.13.28-0.13.52). Nagu näha, on põhilisel kohal nõ üleloomulikud annid ning nende praktiseerimine. Esimeses näites tuleb esile praktiseerimise emotsionaalsus ning väljendusrikkus ehk oma usutalituse tehakse ehk isegi teatraalselt. Teisest näitest tuleb esile jälle konservatiivsus. Ta nimetab, et baas on konservatiivne aga kõik muu on spontaanne. Ma järeldan, et siinkohal mõtleb vastaja konservatiivsuse all seda, et on mingid kindlad kristlikud põhitõed, mille üle ei saa vaielda, aga usupraktikas võib esineda erinevusi. Käsitletav haakub Gullestadi väitega, milles ta jagab arusaamad

kultuuris ideoloogiateks (mille üle saab vaielda; nt “kena kodu” väärtustamine) ja mentaliteetideks (mille üle ei saa vaielda; nt milline on “kena” kodu?) (Gullestad 1999: 41-43). Siia sobitub ka järgmine näide, kus vastaja leidis, et karismaatiline usklik mõtestab mingeid asju “*äärmusest äärmusesse*”. Ta rääkis, et kui võtta “*mingi teema või lugu [Piiblist]*”, mida on võimalik “*tõlgendada erinevalt*”, siis karismaatiline usklik võtab sellest teemast ühe “*mõtte, mis ongi tema jaoks tõde*”. Seda kirjeldab ta, et usklik on kuidagi “*piiratud mingis suunas*”. Näiteks kui karismaatiline usklik tuleks tema kogudusse ja näeks antud vastajat “*teenimas ülistusbändis ja mul on müts peas*”, siis karismaatilise uskliku jaoks oleks see “*vale*”. Samuti tõi ta välja, et karismaatiline usklik võib teha “*ühiskonna poolt normideks saanud kiriku nõudeid*”, mida peab tegema (“*käivad kirikus ja mida nad teevad kirikus*”) (12: 0.24.00-0.27.33). Siit nähtub, kuidas mingi käitumine (nt mütsi kandmine kirikus) võib tekitada erinevate kristlaste seas vaidlusi, aga keegi ei vaidle nt Jumala eksistentsi vms üle. Seega võib ka väita, et kogudus on seesiselt oma kultuuriliste traditsioonidega, kus kehtivad teatavad ideoloogiad ja mentaliteedid.

Eelnevas tekstis tuli peale “üleloomulike” andide kasutamise ja konservatiivsuse juures välja ka spontaansus. Üks vastaja kirjeldas seda lihtsa fraasiga, et karismaatiline usklik “*ei põe*”. Edasi kirjeldas ta seda aga niiviisi, et karismaatilise kristlasena “*oled julge oma seisukohtade väljendamises, oled julge välja astuma*”, “*kristlus on su olemuse kese, sina Jumalas, Jumal meis*”. Näitena toob ta Judas Smithi (City Church pastor), keda ta peab üheks karismaatilisemaks inimeseks, kuna ta teeb “*need punktid isiklikuks jutluses*” ja ta suunab alati “*konteksti ja pointi lõpuks Jeesusele*” ja see “*alati puudutab ning on relevantne*”. Ning siis toob ta välja, et “*karismaatilisus ja relevantsus peaksid koos käima*”, inimesed peaksid “*samastuma sellega*” (14: 0.12.58-0.15.45). See seostub ülalpool vaadeldud karismaatilisuse teoloogilise tähendusega. Samuti toob vastaja välja relevantsuse, ehk see, mida tehakse, kuidas tehakse, millest räägitakse jne peab olema inimesele aktuaalne, aga siiski Piiblist lähtuv.

Eelmine näide illustreeris teist (teoloogilist) vaatenurka karismaatilisusest. Toon veel sellekohaseid näiteid. Sama inimene, kes tõi välja karismaatilisuse

kirikuajaloolise ja teoloogilise tähenduse, vastas kõnesolevale küsimusele nõnda: *“Ma arvan, et see väljendub ikkagi selles, et kristlane usub Jumalasse ja usub Jumala tegevusse, kristlane usub Jumala sekkumisse inimelu tegevuses”*. *“Ta ei vaatle seda ainult nagu looduseaduste ja põhjuste tagajärgedena”*, kuigi *“need on ka alati olulised”*, aga *“tal on alati üks lahti Jumala sekkumisele”* (I7: 0.10.09-0.11.15). Nagu näha, on karismaatiline usklik see, kes usub Jumalasse ja tema tegutsemisse. Seda mõttekäiku saaks seostada agentsuse-temaatikaga: usklikuks olemise väli loob indiviidile ühtlasi tingimused tegutseda selles vallas üha enam ja sügavamalt (vrd Baker 2007 [2000]: 235). Tooksin intervjuust veel välja, selle, kuidas vastaja rõhutab, et usklik peaks maise elu keskel olles olema avatud Jumalale. Ma leian, et see on huvitav nähtus tänapäevases ühiskonnas ja eriti sekulaarses Eestis, kus just propageeritakse materialistlikku mõttelaadi. Sellest tulenevalt leian ma, et kirjeldatud avatus mängib just tänapäeva kontekstis suurt rolli uskliku enesemääratluses. Seda kinnitab intervjuueeritav: *“avatus ongi”* karismaatiliseuse *“Püha Vaimu tegevusega arvestava eluhoiaku usu ja usupraktika üks hästi oluline tunnus”* (I7: 0.14.41-0.14.53). Pangem tähele, ta räägib nii usust kui usupraktikast. Karismaatilisus on läbivalt neis intervjuudes seostatav nii usu (maailma tõlgendusega) kui usupraktikaga (käitumine koguduse liikmena).

Eelöeldu usu ja usupraktika kohta ilmneb intervjuudes näiteks veel sellises sõnastuses: *“Ma arvan, et kui Püha Vaim tegutseb ja kasutab selleks inimesi ja toob esile neid andeid, mida ta on andnud, teeb tarvitavaks”*, siis see ongi karismaatiliseuse avaldumine usus (I5: 0.16.12-0.16.26). *“Kirikus või koguduses on vaja igasuguseid andeid”*, mida, *“hetkel tarvis on”*. See võib olla *“üleloomulikud asi”* või midagi lihtsat nagu *“kannatlikkuse vaimuand”* (I7: 0.17.35-0.18.03). Nagu näha, põhjendatakse karismaatiliseuse avaldumist taas kui Jumala sekkumist kristlase ellu ning kristlane saab seeläbi andeid, millega ta koguduses töötab. Huvitav aspekt, mis välja tuuakse, on see, et need võivad olla nii üleloomulikud kui ka täiesti tavalised annid, aga need *“tulevad”* uskliku ellu *“vastavalt vajadusele”*. Siit leiab jällegi kinnitust fakt, et kogudus läbib erinevaid faase, kus erinevatel perioodidel on vaja erinevaid lähenemisi koguduse tööle. *“Kui karismaatilisus on seotud Püha Vaimu tegevusega, siis me ei kontrolli seda lõpuni”*, *“me võime palvetada, uskuda”*, aga *“me ei kontrolli seda lõpuni, muidu see ei oleks*

Jumala tegevus, vaid see oleks meie mingisugune manipuleerimine” (I7: 0.14.08-0.14.30). Ühelt poolt rõhutatakse, et inimene saab rakendada ande, mis lähtuvad hetkevajadustest. Samas aga näidatakse, et see ei allu inimese kontrollile.

Karismaatilised kogemused

Küsisin inimestelt lugusid, mis kirjeldaksid nende kogemust karismaatilistest rituaalides. Üks vastaja kirjeldas oma kogemust Rakvere baptistikoguduse näitel, mida ta pidas karismaatiliseks. Ta peab oluliseks, et erinevate andide praktiseerimisega jäädakse *“Piibellikesse raamidesse”* (I1: 0.20.04-0.20.44). See näitab, et erinevad kogudustel on erinevad Piibli tõlgendused, mis tuli välja ka ülal pool. Siit edasi rääkis ta, et oluline on missuguse hoiakuga inimene kogudusse läheb. Kui inimene on *“skeptik”*, siis ta ei *“feeli”*, kui inimene on *“lihtsalt uudishimulik”*, siis on see kindlasti *“põnev kogemus”* ning kui inimene on ise täiesti *“selle sees”*, siis ta *“feelib”*. (I1: 0.20.44-0.21.51). Eelnev ei kirjeldata otseselt karismaatilist kogemust, aga kultuuriantropoloogia seisukohalt on see kirjeldus huvitav, kuidas mõistetakse sündmuses osalejat ja tähendusloomet. Pole ka ootamatu, et võib kohata sellist karismaatilise välisjoonte kirjeldust: *“Paar korda, kui ma olen käinud karismaatilises koguduses, siis vanad tädikessed tantsivad seal oma pingiridade vahel”* (I3: 0.17.56-0.18.04).

Rühma seestpoolt vaates aga rõhutatakse, et igasugune väljendusele rõhuv käitumine ei pruugi olla karismaatiline. Kui inimene hakkab nutma või on ülevoolavalt rõõmus palve ajal, siis see on *“märk Pühast Vaimust, mitte karismaatilisusest”*, *“ma ei defineeri emotsioone karismaatilisusena”* (I1: 0.43.54-0.44.14).

Aga nüüd toon mõned kõnekamad karismaatiliste kogemuste näiteid. Üks vastaja kõneles nõnda, et kui ta oli *“väike, 9-10-aastane”* ja tema eest tehti *“eestpalvet”*, siis kukkus ta pikali, *“sest kõik teised kukkusid”*, aga see oli *“pull”* ikka. Sõbraga ta vaatas, kumb *“kauem pikali vedeleb”*. Kui ta vanemaks sai ning tema eest tehti *“eestpalvet”*, siis kirjeldas ta seda tunnet, et *“Püha Vaim on kuidagi tugevalt kohal”*. Üks kindel kord oli, et tema eest palvetades *“käsi ei pandud peale”*, *“keegi*

ei lükanud”, aga ta tundis *“sellist tugevat, jalust läks nõrgaks”*. Ning sarnastel koosolekutel on ta näinud *“oma silmaga”*, kuidas *“ühele mehele kasvas jalg paika tagasi”* ehk ta on näinud *“tervenemise imesid”*. Ta arvab, et ongi ka sellised inimesi, kes *“otsivad selliseid kogemusi”*, otsitakse *“seda emotsiooni”* või *“Püha Vaimu tunnet”*, selle asemel, et *“ise otsida Jumalat”* (I1: 0.21.54-0.24.41).

Sellest kirjeldusest tulevad esile erinevad osalusrollid, mida esmalt toodud intervjuus oli nimetatud *“skeptik”*, *“feelingut”* kogev. Rühma uurimuslikust vaatepunktist tuleb esile ka indiviidi käitumine rühma mõjul. Ühtlasi näitab ta, et kollektiivi mõju kogemuse tugevusele (tullakse otsima kogemust, sest eeldatavasti on rühmas saavutatakse kergemini *“feelingut”* tekitav kogemus).

Indiviidi ja kollektiivi suhet iseloomustab sügavamalt järgnev lõik. Nagu mainitud intervjuueeritav ütleb endal olevat *“keeltesrääkimise and”*, aga ta ei kasuta seda *“avalikult”*, sest nii, nagu tema on Piiblist aru saanud, on keelteskõnelemise and *“endale ülesehitamiseks”*. Samas ütleb ta, et ta saab aru inimestest, kes tahavad *“teiste usklikega koos palvetada”* ja see on tema meelest *“okei”*, sest ta kirjeldab seda kui viisi, kuidas nemad *“ühenduvad või kogevad Jumalat”*. Ta aktsepteerib seda, kuid keeruliseks muutub olukord siis, kui seltskonnas on *“mittekristlased”* ja võivad seetõttu tunda end *“ebamugavalt”*. Samas ta taunib olukordi, kus usklik ei taju käitumise ja koha omavahelist seost – *“kui tänaval hakata näiteks keeltes palvetama, ja siis otsida sellega tähelepanu”* – ta seostab seda *“sotsiaalne intelligentsuse”* puudumisega. Ta küll ütles, et *“tehku”*, aga ta arvab, et see ei ole *“hea väljendus”* (I1: 0.18.40- 0.20.04). Siit tuleb esile individuaalsuse ja kollektiivsuse seos. Nimelt, kuidas karismaatilisust praktiseeritakse. Ükskõik mida tehakse individuaalselt, sellel on sotsiaalne mõõde ja vastupidi.

Siia juurde toon ka näite teisest intervjuust, kus vastaja ütleb, et kui *“inimene oskabki keeltes rääkida, aga koguduses ei ole kedagi, kes sellest aru saaks, siis hoia see endale”* (I2: 0.29.08-0.29.16). Mõned aga tahavad keeltes palvetada teistega koos, mis viitab teatavale kollektiivse praktiseerimisele ning selle toimele inimeste usulises elus. Näitest tuleb välja, et erinevates kristlikes usuliikumistes on erimeelsusi, kus ja kuidas midagi praktiseeritakse. Ning antud vastajate puhul

tuleb välja, et nende meelest on oluline see, et kõik, kes on mingil koosviibimisel, tunneksid end mugavalt. See näitab, et kirik või muud koguduse koosviibimised on nõ väljapoole suunatud. Samas kohatu käitumine toodi välja (viitega sotsiaalsele intelligentsusele). Siit ilmneb, kuidas iga religioosne kontekst on ka kultuuriline. Erinevad karismaatilise kirjeldusviisid on ühelt poolt nii individuaalsed kui ka kollektiivsed.

Kas intervjueeritav peab ennast karismaatiliseks inimeseks/usklikuks? Milles see väljendub?

Enesekohane karismaatilise olemasolu või puudumine lähtub enesemääratlusega, mida nimetati mh sildistamiseks. Küsisin inimestelt, kas nad peavad end karismaatilisteks inimesteks. Selle küsimuse puhul jagunesid vastused taas kaheks.

Esimesena toon välja need, kes ei pea ennast karismaatiliseks. Siiski ilmneb nende vastustest ka muid huvitavaid aspekte. Näiteks üks vastaja peab *“ennast karismaatiliseks inimeseks”*, aga ta ei pea ennast *“karismaatiliseks usklikuks”*. Põhjenduseks tõi ta selle, et inimesena väljendab ta oma *“emotsioone ja olemust kergemini kui teised inimesed”* ning ta on *“kirglikum mingites asjades”*. Usulises mõttes on ta *“pigem ei”*, kuna kogudus, kuhu ta kuulub, selle *“koguduslik taust”* ei ole *“karismaatiline”* sellises mõistes nagu *“enamus kristlasi aru saab”*. Ning kui temalt küsitaks, siis ta vastaks, et ei ole, kuna ta ei taha panna ennast ega enda kogudust mingisse *“kasti”* (11: 0.28.46-0.30.55). Siit nähtub, et uskliku identiteedis mängib olulist rolli kogudus ning selle taust, ehk indiviidi ja kollektiivi omavaheline seotus tuleb taas esile. Kuidas kogudus end defineerib, mõjutab ka vastava koguduse liikmete identiteedi kujunemist. See on ka see *“sildistamine”*, millest ülalpool juttu oli. Kui koguduse taust ei ole karismaatiline, siis pole seda ka kogudusega seotud inimene. Teine näide, mis sobitub eelnevasse konteksti, kus taust mängib rolli enese liigitamises: *“Mu taust tingib seda, et ma ei ole”, “põhimõtetelt olen ma ikkagi konservatiivne” “ma tahan ja igatsen neid karismaatilisi ande”, et oleks “Vaimus vabadus”* (15: 0.15.00-0.15.58). Vastaja rõhutab, et ta taust tingib tema mitte-karismaatilise. Samas peab ta

end konservatiivseks. Nõ karismaatiliste andide järele igatsemine kirjeldab just seda, mida ma ka ülal pool välja tõin, et on inimesi, kes just otsivad neid karismaatilisi kogemusi, et tunda paremat religioosset emotsiooni.

Teiseks näiteks toon vastuse, kus intervjueeritav ei pea ennast karismaatiliseks, vaid pigem *“ratsionaalseks”* usklikuks. Küsisin, mida see tähendab? Ta vastas, et ühest küljest *“minu usk”* ei sõltu *“teiste inimeste arvamusest”*, vaid see on *“minu otsus”*. Teisest küljest toob ta välja, et *“ma suudan käia ajaga kaasas”* ning mingid Piibli tõed *“ei muutu”*, vaid *“moonduvad”* vastavalt *“ühiskonna vajadustele”*. Näitena toob ta kooseluseaduse temaatika (mis oli aktuaalne intervjuerimise ajal) ning väidab, et traditsiooniliselt arvatakse, et *“kristlikud kirikud”* on selle vastu, aga tegelikult peaksid kristlased siiski *“aktsepteerima neid ning armastama neid inimesi”* (12: 0.30.20-0.32.40). Samuti toob ta välja, et Piiblis kirjutatakse, et *“allu oma riigi korraldusele”* (12: 0.33.02-0.33.08). Kuna antud vastaja oli see, kes pidas karismaatilisust konservatiivsuseks, siis sellest tulenevalt pidas ta ennast ratsionaalseks kristlaseks. Mis väljendub tema seisukohast nii isiklikus usus kui kogudusetöös üldse peab kohandama tänapäevase ühiskonna muutuvate normide ja vajadustega.

Kolmas näide sellest, kus intervjueeritav ei pea ennast karismaatiliseks usklikuks. Ta vastas, et *“ma ei tea ausalt öeldes, ma pole väga mõelnud sellele”*. Teda on see pigem segadusse ajanud, *“ma olen üritanud mitte panna endale silte juurde”*, *“ma pigem ei mõtle endast, kas ma olen karismaatiline või ei ole”* (13: 0.20.44-21.45). Siit võib järeldada, et mõningatel puhkudel võib enda liigitamine karismaatiliseks hoopis segadusse ajada ning võib öeldagi, et see ei pruugi olla olulisel kohal kristlase enesemääratluses. Siiski näib, et see segadus tekib karismaatiliseuse kahe tõlgenduse tõttu: ühelt poolt kirikuajalooline definitsioon, kus karismaatilisus seostus teatud usuliikumistega, teiselt poolt teoloogiline, kus iga kogudus on käsitletav karismaatilisena. Antropoloogiliselt on huvitav, kuidas inimesed otsivad kompromisse nende kahe tõlgenduse vahel, sõltumata sellest, mil määral nad seda teadvustavad või sõnastavad.

Nüüd toon ka välja neid näiteid, kus intervjueeritavad pidasid ennast

karismaatiliseks usklikuks. Üks vastaja ütles, et *“nüüdisajal”* soovib ta olla igapäevaelus karismaatiline või siis olla see, *“kelleks ma olen kutsutud olema, ehk siis enda koolis, kursusekaaslaste keskel”*. Ta tahab, et tema *“olemusest paistaks välja midagi teistsugust”, “tahan olla nende jaoks”, “lõpuks tahan väljendada sedasama armastust, mitte hukkamõistu, mida näitas ka Jeesus”*. *“Kui Jumal paneb mulle midagi südamesse, siis ma ei laseks enda peal teha asju liiga keeruliseks”* ning seda ta peabki karismaatiliseks. Ta selgitab oma karismaatilist käitumist nõnda: *“kui sa järgid seda, mida sa tunnend, mida Jumal on sinu sisse pannud”* (14: 0.15.46-0.18.45). Tema jaoks ei ole probleem karismaatilise kirikuajalooline tõlgendus, mis liigitaks usklike karismaatiliseks või mitte. Tema lähtub karismaatilise kontseptsioonist, mille järgi hoiak, tegu määrab selle. Ka teise vastaja seisukoht kinnitab sama *“Jah”* ja see väljendub selles, et *“Jumala Püha Vaim elab ja tegutseb minus”* ning ta on saanud kasutada *“mind ja minusse pandud andeid oma eesmärgiga seoses”* (16: 0.17.24-0.17.42)

Kas Tartu baptisti-ja vabakogudused on karismaatilised? Kas koguduseliikmed on karismaatilised?

Taaskord jagunesid vastused kaheks. Seekord aga mitte nii äärmusest äärmusesse, et ühed vastasid, et ei ole ja teised vastasid, et on. Üks osa vastajatest ei pidanud kogudusi karismaatiliseks, aga tõid välja, et nende koguduste sees on liikmeid, kes on karismaatilisemad kui teised. Siit tekib küsimus, kuidas nad karismaatilisust mõõdavad, et nad saaksid koguduse raames hinnata, kes on rohkem, kes vähem karismaatiline. Lähemal vaatlemisel näikse see hinnang taanduvat *“üleloomulike”* andide kasutamisele ja ekspressiivsele väljendusviisile.

Näiteks: *“Ma arvan, et igas koguduses”* on *“inimesi küll, kes on karismaatilise taustaga”* või kes *“igatsevad karismaatilisemat vormi”*, kuid ta pigem *“ütleks, sellises mõistes nagu meie kristlased üldisemalt aru saame [karismaatilisusest], siis ei”* (11: 0.34.26-0.35.04) *“Ma arvan, et igas koguduses on kindlasti inimesi, kes on karismaatilisemad”,* aga üldiselt *“mul ei seostu ükski [kogudus] väga karismaatilisusega”* (13: 0.28.01-0.28.36). Seega kogudus ja liikmed üldplaanis ei

seostu karismaatilisega, kuid tuuakse välja, et on karismaatilisemaid ja vähem karismaatilisemaid inimesi. Järgmine näide illustreerib, kuidas karismaatilisemaks olemine välja näeb. Vastaja ütles, tema koguduses on küll inimesi, kes on *"karismaatilisemad"*, ta toob välja, et *"sa tead nende tausta"*, *"sa oled neid kõrvalt näinud"*, *"sa tead, kuidas nad palvetavad, kuidas nad palveid üles ehitavad"*. Küsisin, missugune on see palveviis, mis läheb karismaatilisemaks, siis ta naeris ja vastas: *"kui palvetab kõva häälega ja tal pole konkreetset palve ülesehitust"* ning palve käigus kasutab mingeid sõnu nagu *"halleluuja"* (I1: 0.41.59-0.43.20). Siit tuleb esile, et palvetamine ja selle sõnastus, emotsioonid, žestid on küllaltki individuaalsed. Tuleb välja, et kogudused üldplaanis ei ole karismaatilised, samuti ka liikmed, ehk need kogudused ei ole ennast *"sildistanud"* karismaatilistena. Kuid on inimesi, keda peetakse nende religioossete rituaalides karismaatilisemaks kui teisi. Olulist rolli mängib siinkohal taust, kust on inimene oma usutee ja kirikusse kuulumist alustanud. Taas on esil indiviidi ja kollektiivi läbipõimunud seos, ehk karismaatilisuse kultuuriline kontekst.

Olukorras, kus mõningaid koguduseliikmeid peetakse karismaatilisemaks, on asjakohane arutleda veidi selle üle, et siin peab toimuma mingi teatav võrdlemine. Esiteks toimub võrdlus iseendaga: *"Ma ei tunne kõiki, aga võib-olla, ma isegi ei oska öelda. Ma tean inimesi, kes mõnes valdkonnas võivad praktiseerida. Ma arvan, et võib-olla on karismaatilisemaid minust"* (I2: 0.56.32-0.57.09). Seega, kui keegi teeb oma usutalituse inimese (vaatleja) seiskohast kuidagi teistmoodi, ebatavalisemalt jne, siis on ta tõlgendab seda enda tegevusest karismaatilisemana. Seostaksin seda ka ülal toodud punktiga, kus karismaatilisuse representatsioon on dünaamiline. Ehk, kui mingi usutalituse avaldumise vorm on midagi võõrast, siis see tundub karismaatilisena, hiljem võib see aga normiks muutuda inimese jaoks ning kaotab oma karismaatilisuse tähenduse.

Teiseks tuli esile võrdlus väljendusviisides: vastaja võrdleb oma kogudust, kus kogukond ei ole tema meelest karismaatiline, vaid inimesed on *"tavalised"*, *"normaalsed"* kristlased, kes *"tuginevad oma praktiseeringutes Piiblile"*. Ta

tunneb, et karismaatilistes kogudustes on need tavalised rituaalid "ülepingutatud". Näiteks tõi ta ülistuse, kus karismaatilisemates kogudustes püütakse "liiga palju palveid öelda" ja võimalikult "venitada" ülistust ning tekitada "kunstlikult mingit õhkkonda". Mõnel pool "pannakse näiteks tantsijad lavale" (I2: 47.30-0.51.25). Siit tuleb välja, et antud vastaja peab karismaatilisi kristlasi mingil moel teistsuguseks või ka kohati kõrvalekaldeks: rituaali väljenduslik ülepingutus vähendab tema meelest Piibli-lähedust.

On ka konkreetseid koguduste võrdlusi (antud vastaja on Kolgata kogudusest): "Noh kui ma võrdleks, siis Risttee on rohkem kui Kolgata", seda põhjendas ta, et ühes on "nagu see stiil [mõttepaus], ma ei tea tegelikult, mis see karismaatilisus on" [--]"on vähem konservatiivne", seda "stiili poolest " (I5: 0.16.59-0.18.10). Sellest otsivast võrdlusest tuleb välja, et ta peab Kolgata kogudust konservatiivsemaks Risttee kogudusest ning Risttee kogudust omakorda karismaatilisemaks Kolgata kogudusest. Võrdluse aluseks on "stiil" – see on viis, kuidas viiakse läbi teenistus. Varjatult tuleb see esile järgnevas näites: "Ma usun, et on" ning seda põhjendas ta sellega, et "3D-l [tema kogudus] on kindlad põhipunktid", ehk "nad tahavad jõuda lähemale inimestele, kes on Jeesusest kaugel" ning kui ta on seal kolm aastat käinud, siis ta näeb, et see ongi "põhitõde", mille poole püüeldakse, "üritatakse välja elada" "terve kogudusega" ja seda nimetas ta naerdes, et see on "karismaatiline ühtsus" (I4: 0. 18.45-0.21.13). Kui võrreldakse kogudusi, siis ilmneb, et karismaatilisus, sõltumata selle individuaalsest tähendusest, võib osutada koguduse üheks tunnusjooneks.

Kui vastaja loob koguduse karismaatilisusele üldisema kultuurikonteksti, siis kaob eelkirjeldatud vahe. "Mina ütleks nii, et Eesti mastaabis... ei julgeks ühtegi kogudust nimetada väga karismaatiliseks". Tema räägib pigem "karismaatiline vähem karismaatiline". "Ja Kolgata, oleneb millega ma võrdlen, karismaatilisem kui luterikirik, vähem karismaatilisem kui mitmed uued kogudused" (I6: 0.19.14-0.19.48). Jällegi tuleb esile mõistete dünaamilisus ja suhtelisus. Antud vastaja lahendas osa ja terviku suhte mitte kindlaid piire luues, vaid näidates suundumusi skaalal: vähem või rohkem.

Teine võimalus karismaatilisuse kirjeldamiseks üldisemas kontekstis on sees- ja väljasolija vaate erinevus, ehk karismaatilisuse määratlemise eripära vaateleja positsioonist lähtudes. Toon sellekohase näite intervjuust: *“Vaata see on inimeste poolt pandud silt teatud liikumistele”*. Seda sellepärast, et *“nendes liikumistes rõhutatakse vaimuandide olulisust ja esile toomise vajadust”, “üldiselt kõike, aga sageli väärivad tähelepanu nendes liikumistes just üleloomuliku ülemtooniga annid”*. Sest *“neid tavaliselt inimesed ei suuda teha ja need on tunnuseks sellest, et Jumala Vaim tegutseb siin paigas”*. Ta toob võrdpildi, et kui baptistid tähendavad *“need, kes ristivad”*, siis *“see ei tähenda, et teised ei risti”*. *“inimesed on pannud sildi”,* et nemad *“rõhutavad ristimist”*. Samamoodi on pandud mõnele kogudustele *“silt karismaatiline, aga see ei tähenda, et teistes liikumistes ei ole karismaatikat”*. Need on *“ajalooliselt kujunenud sildid”* (15: 0.18.05-0.19.16). Tuleb välja, et vaateleja positsiooni on mõjutanud kõige enam ajalooliselt väljakujunenud *“sildid”*. Siin tuleb mängu koguduse ja avalikkusel omavaheline suhe, mida indiviid (nt koguduse liige) ei saa eirata. Individuaalse tasandi eripära mõtestamiseks avalikkuse ja koguduse omavahelist seost ilmneb aga oskuses argumenteerida seda suhet Piiblile tuginedes: *“Kindlasti”* on Tartu kogudused karismaatilised. *“Teise tähendusväljaga”* inimesed võivad öelda, et kui pole midagi *“erakordset”* siis ei ole karismaatilisusega tegu. Aga ta arvab, et selline käsitlus on Piibli mõistes *“kitsas lähenemine”*. Ta tõi ühe näite, et *“Kas Jeesus oli karismaatiline?”*, *“noh keeli ta ei rääkinud”* ning kui *“karismaatiliste kirikutega seostub, et nad kõik räägivad keeli”*, siis *“Jeesus ei rääkinud keeli”* ja *“vaevalt meist kristlastena keegi julgeb öelda, et Jeesus ei olnud karismaatiline”* (15: 0.19.31-0.20.24). Sellest käsitlusest hakkavad välja kooruma karismaatilisuse tähenduskihid. Need on nii ajalooliselt kujunenud, osalt formaalsed, osalt väga individuaalse tähendusega, osalt koguduse vaatepunktist, osalt kogudusväline vaade. Intervjuudest tuleb esile, et need erinevad tasandid suhestuvad omavahel. See muudabki selle nähtuse ning tõlgenduse dünaamiliseks ja kultuurikontekstitundlikuks (nt *“ma olen nõus, et selles kontekstis, mida ma selgitasin, on nad karismaatilised”* (15: 0.20.24-0.21.20)).

Millised tegevused on karismaatilised? Milliseid neist tehakse intervjuueeritava koguduses?

Karismaatilisuse tähenduse mitmetasandilisus ilmneb ka selles, kuidas koguduse liikmed isekeskis oma tegevusi hindavad. Ühtlasi nähtub, kuidas indiviidi ja kollektiivi teiste liikmete määratlused ei pruugi kattuda. Näiteks: intervjuueeritav selgitas, kuidas inimene, kes *“küpsetab ja teeb seda rõõmuga, ütleb, et minul ei ole vaimuandi”*. Tema oli seepeale küsinud, et *“vaata, sa teenid alfa kursuse inimesi ja nad söövad sinu sööki ning tulevad hiljem usule, kas see siis ei olegi teenimine?”*. Selle loo kokkuvõtte oli see, et *“inimesed ei vii neid kahte asja kokku tavaliselt”* (I5: 0.21.24-0.21.48).

On vastajaid, kes oskavad määratleda argitegevusi karismaatilisena. Reeglina tuli intervjuudest esile karismaatilise tegevuse ebamäärasus: *“Ma ei oska konkreetselt mingit tegevust ette anda”*. Ühelt poolt ta vastas, et talle meeldivad, mida ta nimetas *“pool-karismaatilised tegevused”*, näiteks toob ta välja, et kui on *“sügavam palve”*, kus ta saab *“küsida Jumalalt pilte või sõnu”*, aga ta ei pea seda karismaatiliseks. Ning nutmist, käte tõstmist jms ta ei pea karismaatiliseks. Ning siis toob ta välja, et karismaatilisuse *“piir hakkab sellest kui on keeltespalvetamine”* (I1: 0.45.28-0.47.55).

Vastaja arutleb selle küsimuse üle. Ta ütles, et *“tegevustest nagu spetsiifilistest”* ei tea, kas ta oskakski midagi välja tuua. Ta ei tea, kas mingi *“kindel tegevus oleks karismaatiline”*. Talle pigem tundub, et see (karismaatilisus) oleneb *“inimesest”*. Pärast kerget pausi vastab, et karismaatilisus on *“enda identiteedile hästi tõetruuks jäämine”* ja siis ka selle *“väljendamine”, “edastamine”* seda *“inimestele arusaadavalt ja relevantset”,* et *“inimesed saaksid sellega samastuda”*. Selle peale toob ta välja, et tema pastor *“on väga hea näide”*. Ta on *“hästi läbipaistev”* kõiges, mida ta kirikujuhtimises teeb (I4: 0.22.58-0.24.31). *“Raske öelda, ma pole eriti mõelnud selle karismaatilisuse peale”, “kui meil peale ristimist palvetatakse, kõik lähevad ümber ja pannakse näiteks käed peale”,* Ning ta arvab, et see võib olla küll *“karismaatiline asi, mis me teeme”* (I3: 0.31.14-0.32.44).

“Kõik, kus vaimuannid saavad tegutseda”, näide Piiblist, “et kui kellelgi on hoolikandeamet, siis ta olgu on ametis ustav”, see tähendab, et “on need inimesed, kes lihtsalt hoolivad” ja “ei saa mööda minna” ning “see on karismaatilise esiletulek”. Motivatsioon “tuleb Jumala Vaimult”. Ta rääkis veel ühe näite, kus üks pensionär tuleb iga pühapäev ümbrikuga ja küsib “kellele ma täna saan selle anda” ning kui “ma näen teda, siis ma näen kui karismaatiliselt uskliku, kes tegelikult põleb selles, et ta saab jälle oma raha ära anda” (15: 0.21.46-0.23.37). Raha andmise vajadusest ja tähendusest kõneleb näiteks Simon Coleman Rootsi konservatiivse protestantismi näitel (Coleman 2004: 435).

Ühelt poolt oli eeltoodud näited võrdlemisi kaootilised (küpsetamisest raha andmiseni; palvetest kuni eneseväljenduseni). Kui neid andmeid siiski süstematiseerida, siis ilmneb, et karismaatiliste tegevuste määratlemine toob kaasa tegevuste mõtestamise karismaatilisena, aga mitte tegevuste loetelu. Kui need siiski on tegevuste loetelud, siis on kõneks spetsiifilised vaimuannid.

Kas kiriku juht (pastor) ja juhtkond (vanematekogu) on karismaatilised?

Viimase probleemina soovin avada kiriku juhtkonna karismaatilisusega kaasnevat teemat. Kirikujuhtkond on just see, kes loob visiooni, kes juhib koguduse tööd ja selle tegevuste planeerimist. Kõnesoleva küsimuse puhul tulid intervjuudest taas esile erinevaid lähtepunkte sisaldavad vastused. Kõik taandub jällegi sellele, kes ja kuidas defineerib karismaatilisust. Siin tuli (lisaks ajaloolise vs teoloogilise karismaatilise tõlgendusele) esile lahknevus religioosse ja sekulaarse karismaatilise vahel, aga samas tuleb ilmneb ka sekulaarse ja religioosse karismaatilise põimumine, mis eelnevalt käsitletud vastuste puhul esile ei tulnud.

Esmalt toon näite, kus vastaja ei pidanud ennast karismaatiliseks. Ta tõi intervjuus põhjenduseks, et paljuski sõltub karismaatilisus “vanematekogust”, “koguduse taustast” ning sellest, kuhu “koguduseliiikumisse kogudus kuulub” (11: 0.31.08-0.31.37). “Ma pean neid meesteks, kes on Püha Vaimu poolt seatud, aga ei pea neid karismaatilisteks inimesteks, või noh usklikeks” (11: 0.49.48-0.50.01).

Seega järeldeb, et kirik ja juhtkond ei ole tema meelest karismaatilised. Tema vastuses mängib olulist rolli just taust ning koguduse identiteet, millest oli eespool juttu kui “sildistamine”.

Kui varem puudutasin kergelt ka teemat sekulaarsest vaatest karismale, siis järgmise näite puhul tuli see esile nõnda, et *“nad [kiriku juhtkond] on selles suhtes karismaatilised kui mõelda, inimlikust vaatepunktist oma iseloomult”*, aga usulises mõttes *“ma ei ütleks, et silmapaistvalt karismaatilised”* (I3: 0.32.48-0.33.32). Vastaja kirjeldab, usklikku indiviidi kiriku-ajaloolisest vaatepunktist, mis võimaldab tal uskliku inimese puhul eristada ilmalikku karismaatilisust (inimene on näiteks võimekas juht), kuid religiooses mõttes ei kirjelda ta teda kui karismaatist (pole näiteks ekspressiivset usuväljendust). Selline arutluskäik on võimatu teoloogilise vaatepunkti korral, kuna karismaatilisus ei väljendu seal ekspressiivsuses, vaid igasuguses suhestumises Jumalaga.

Teoloogilise vaatepunkti näiteks on järgnev käsitlus, kus intervjuueeritav peab koguduse juhtkonda nii inimlikust kui usulisest aspektist karismaatiliseks: *“Jaa muidugi, absoluutselt”, “kui nad juhtidena toimivad”,* siis saab *“Jumal kasutada koguduse juhtimist ja inimesi oma plaanide täideviimiseks”. “Sageli annab ta visiooni nendele inimestele, ka vahendeid”,* et *“ellu viia [Jumala plaani]”*. Tema meelest on see *“mudel”,* ehk kui nad on *“juhtkonnaga koos, me otsime on, kust läheb tema plaan, siis kuuleme Jumalata ja teeme selle järgi”* ning seda nimetas ta, et see on *“kõige selgem karismaatilisuse väljatulek”* (I5: 0.23.46-0.25.06).

Analoogilisi tõlgendusnäiteid oli veel (I4: 0.24.31-0.25.44; I7: 0.20.41- 0.23.04).

Eeltoodud intervjuude põhjal võib väita, et juhti ja juhtkonda kirikus peetakse karismaatiliseks ka sekulaarses mõttes (st omadus peab juhtidel kindlasti olema). Sekulaarset tasandit seostatakse visioneerimisvõimega ja selle kogudust veenva edastamisoskusega. Nagu vaimuannid üldiselt, haakub ka juhtimisoskus vaimuanni mõistega, mis omakorda mõtestub nüüd religioosse karismaatilisuse kaudu.

Kokkuvõte

Töö eesmärgiks oli uurida karismaatilise tähendust Tartu baptistikoguduste näitel, lähtudes koguduse liikmete vaatepunktist. Karismaatilisus on olnud aktuaalne teema nii juhtimisteooriates kui teoloogilises kirjanduses. Esimesel juhul on tegemist juhiomaduste analüüsiks kasutatud mõistega, teisel juhul on kõneks usurituaalide ekspressiivne väljendusviis. Antropoloogias on karismaatilise mõiste käsitlemine tagasiviidav Max Weberi tööle (Weber 1947 [1922]). Siinse käsitluse seisukohalt oli oluline leida karismaatilise selline käsitlus, mis ei anna niivõrd karismaatilise ühemõttelisi tunnuseid, kuivõrd võimaldaks analüüsida karismaatilisust sellest kõnelemise kaudu. Kuna Weber rõhutab karismaatilise subjektiivsust, siis võtsin tema seisukohti lähtealuseks ka oma töös.

Karismaatilisus on seotud ja põimunud, kohati ka kattuv vaimuanni mõistega. Nende mõistete omavaheliste seoste avamiseks kasutasin etümoloogilisi teatmeteoseid ja Piiblit. Paralleele intervjuudest analüüsitud üksikkohtadele pakkus Simon Coleman (2004) käsitlus karismaatilisest annist. Palvete ja keeltes kõnelemise anni ning karismaatilise seoste käsitlemisel pakkus tuge Webb Keane artikkel religiooni keelest (Keane 2010).

Antropoloogias on karismaatilisust analüüsitud enamasti nelipühi/karismaatiliste usuliikumiste alastes uurimustes (vt Anderson 2002a; 2002b; 2005). Käesolevas töös võtsin vaatlusele Eesti baptistiliikumised. Nii nelipühikui baptistikogudused on vabakogudused, kuid nende usurituaalide talitused ja rõhuasetused on erinevad. Tõenäoliselt tuleb nelipühilaste uurimise eelistamine antropoloogias tänu nende ekspressiivsematele usurituaalidele, mida annab karismaatilise kaudu avada (nt keeltes kõnelemine, prohvetearing jne). Eesti baptiste ei ole kirjeldatud karismaatilise kaudu. Samas Piiblist lähtuv tõlgendus seda võimaldab. Minu uurimus lähtub antropoloogilisest vaatepunktist ja püüab mõista ja avada karismaatilise tähendust ja olemust baptistikoguduste liikmete vaate põhjal. Vabakoguduste ja siinsesse töösse valitud koguduste paigutamiseks üldpilt kasutasin Jaanus Plaadi ja Lea Altnurme

töid (Plaat 2001; Altnurme 2013). Empiirilise materjali saamiseks tegin kaheksa intervjuud Tartu baptistikoguduste liikmetega. Töö põhiosa moodustab intervjuude analüüs. Nii intervjuud kui analüüs lähtuvad küsimuskavast (vt Lisa).

Intervjuude analüüsist tulid välja järgmised olulised aspektid. Esiteks karismaatilisuse mõistmisel ilmses kaks suunda: kirikuajalooline tõlgendus, mille järgi on karismaatilisus seostatav usuliikumistega, kes praktiseerivad ja rõhutavad “üleloomulike vaimuande”, milleks on keeltes palvetamine, prohvetiand, tervendamine jne; teoloogilise tõlgenduse järgi on käsitletav iga kristlik kogudus karismaatilisena, kui nad usuvad “Püha Vaimu” tegevusse. Viimasel juhul on karismaatilisus tõlgendatav nii, et ükskõik, mida usklik teeb (argine või püha) on mõtestatav karismaatilisena kui tema hoiak, seda tehes on religioosne. Sellega leidis kinnitust, et ka Eesti baptiste saab uurida karismaatilisuse kontseptsiooni kaudu. Samal ajal tuli esile, et karismaatilisust tõlgendati kaheti. Ühel juhul on see mõiste kasutusel ühe usuliikumise (nt nelipühilaste) kirjeldamisel, lähtudes nende usutalituste eripärast. Teisel juhul on kõneks uskliku hoiak oma tegevuste suhtes. Esimene on kiriku-ajalooline tõlgendus, teine on teoloogiline tõlgendus. Need ongi karismaatilisuse erinevad ilmingud (sh tõlgendused) vaadeldud kultuuris.

Teiseks tuli intervjuude analüüsist esile karismaatilisuse mõistmine osa ja terviku suhte kaudu: indiviid ja kollektiiv; kogudused omavahel; juht ja kogudus; kogudus ja avalikkus. See viib kolmanda punkti juurde, milleks on karismaatilisuse mõistmise seotus kultuurilise kontekstiga. See puudutab nii ajalisi arenguid kui ka ruumilist konteksti. Neljandaks, kui enamasti vastati karismaatilisuse küsimustele religioosest vaatepunktist lähtudes, siis seos juht ja kogudus sisaldas ka sekulaarset mõõdet, mis liidab usujuhi teema üldse juhtimist puudutavate käsitlustega (kus juhtimise puhul räägitakse karismaatilisusest ilma religioosse kontekstita). Need on tulemused, mis vastavad töö alguses püstitatud küsimustele.

Lisaks tooksin esile veel tunnuslikke aspekte, mis kirjeldavad neid intervjuusid

ning kuidas intervjueeritavad sellele teemale üldse lähenesid. Esiteks ei ole neil reeglina esitatud küsimustele valmis vastuseid. See väljendub nõnda, et nad hakkavad oma vastust otsima, arutledes selle teema üle. Erandi moodustavad need vastajad, kes on kirikus kõrgemal positsioonil (nt pastor). Neil on nii teadmised, kogemused kui varasem kokkupuude antud teemadega. Eelnevalt tõin välja, et karismaatilisus on mitmetasandiline mõiste ning intervjuudest tuli esile, kuidas vastajad liiguvad nende tasandite vahel ja suhestavad oma seisukohti nendega. Teiseks tuli välja, et karismaatilisus kui nähtus on nii indiviidi kui koguduse seisukohalt dünaamiline, ehk aega ja olukordi arvestavalt kujunev: protsess reageerib nii indiviidi küpsemisele ja kogemuste ladestumisele kui ka keskkonna/ühiskonna muutustele. Kolmandaks tulid välja enesemääratluse ja -kirjelduseviisid: võrdlused (indiviidide tasand, indiviid ja kogudus, koguduste tasand, indiviidi erinevad eluetapid, religioosne maailm ja avalikus samas kultuurikontekstis jne), kogemuste kaudne seletamine, Piibli tõlgendus kui vastuste leidmise viis.

See töö andis vastused karismaatilisuse käsitlusele nende rühmade ulatuses (Tartu baptistikogudused). Need tulemused on ühildatavad allkultuuride etnoloogiliste uurimustega: enesekirjeldusviisid, ideoloogiad ja mentaliteedid, traditsiooni muutumise võimalikkus, osa ja terviku suhe, kultuurilise konteksti roll nähtuse ilmnemisel ja tõlgendamisel. Kuna need on etnoloogias küllaltki uuritavad valdkonnad, siis käesolev töö võiks pakkuda olemasolevale lisa nende üldiste nähtuste toimimisest konkreetse nähtuse põhjal. Ühtlasi võib märkida, et Eesti etnoloogias ei ole kristlikele kogudustele palju tähelepanu pööratud (küll on uurimusi soome-ugri rahvaste ristiusustamisest). Seega võib käesolev töö asetuda kristluse antropoloogiasse suhteliselt vähe käsitletud väljal. Samti oleks võimalik suunduda võrdlevasse uurimisse: nt kasutada selle töö tulemusi karismaatilisusest võrdlemaks teiste kultuuride baptistlike liikumiste karismaatilisust (kultuurikontekst mõjutab karismaatilisuse ilmnemist märkimisväärselt, aga lähtepunkt karismaatilisuse seletamiseks on sama, so Piibel). Intervjuude analüüs näitas karismaatilisuse tähendusi keele erinevatel tasanditel (karismaatilisus kui võimekas juht, kui usuliikumise eritunnus, kui uskliku mõtestatud suhe Jumalaga jne).

Kasutatud kirjandus

Allcorn, Cliff 2012. On the Futility of Accepting the Charismatic Sign Gifts for Current Use. – *Journal of Dispensational Theology*, Dec., pp. 61-79.

Altnurme, Lea 2013. Kristluse tähenduse ja tähtsuse muutus eestlaste seas 1857-2010. – *Tuna. Ajalookultuuri Ajakiri*, nr. 4, lk. 36-55.

Anderson, Allan H. 2002a. Diversity in the definition of "Pentecostal / Charismatic" and its ecumenical implications. – *Mission Studies*, Vol. 19 (2), pp. 40-55.

Anderson, Allan H. 2002b. The Newer Pentecostal and Charismatic Churches: The Shape of Future Christianity in Africa? – *The Journal of the Society for Pentecostal Studies*, Vol. 24 (2), pp. 167-184.

Anderson, Allan H. 2005. The Holy Spirit, Healing and Reconciliation: Pentecostal/ Charismatic Issues at Athens 2005. – *International Studies of Mission*, Jul, Vol. 94 (374), pp. 332-336.

Anttonen, Veikko 1992. „Püha“ mõiste rahvausundi uurimises – *Akadeemia*, nr. 12, lk. 2514-2535.

Asad, Talal 1993. *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Baker, Chris 2007 [2000]. *Cultural Studies: Theory and Practise*. London, California, New Delhi, Singapore: SAGE.

Coleman, Simon 2004. The Charismatic Gift. – *Journal of Royal Anthropological Institute*, Vol. 10, pp. 421-442.

Douglas, Mary 2013 [1966]. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London, New York: Routledge.

Engelke, Matthew 2006. Clarity and charisma: on the uses of ambiguity in ritual life. – *The Limits of Meaning: Case Studies in the Anthropology of Christianity*.

- Eds Matthew Engelke, Matt Tomlinson. New York: Berghahn Books, pp. 63-84.
- Galvin, Benjamin M. & Prasad Balkundi & David A. Waldman 2010. Spreading the Word: The Role of Surrogates in Charismatic Leadership Processes. – *Academy of Management Review*, Vol. 35 (3), pp. 477-494.
- Geertz, Clifford 1990 [1965]. Religioon kui kultuurisüsteem. – *Akadeemia*, nr. 11, lk. 2301-2328.
- Gullestad, Marianne 1999. Ühisosa ja erinevused kultuuris. Moodsa kompleksühiskonna interpreteeriv analüüs. – *Skandinaavia kultuurianalüüs. SEF 3. Toim.* Anu Järs, Anu Kannike, Heiki Pärdi, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk. 37-51.
- Keane, Webb 2011. Religioosne keel. – *Akadeemia*, nr. 2, lk. 327-361.
- Kleis, Richard (toim.) 1933. *Eesti Entsüklopeedia II*. Tartu: Loodus.
- Löfgren, Orvar 1999 [1981]. Kultuuri anatoomiast. *Skandinaavia kultuurianalüüs. SEF 3. Toim.* Anu Järs, Anu Kannike, Heiki Pärdi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk. 13-36.
- Pilli, Toivo 2006. Baptist identities in Eastern Europe. *Baptist Identities. International Studies from the Seventeenth to the Twentieth Century*. Eds Ian M. Randall, Toivo Pilli, Anthony R. Cross. Waynesboro: Paternoster, pp. 92-108.
- Pilli, Toivo 2007. Usu värvid ja varjundid. *Eesti vabakoguduste ajaloost ja identiteedist*. Tallinn: Allika.
- Pilli, Toivo 2009. Eesti EKB Koguduste Liidu ajaloost ja tänapäevast. – *Osaduses kasvanud. Kirjutisi Eesti EKB koguduste loost*. Toim Üllas Linder, Toivo Pilli. Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit.

Plaat, Jaanus 2001. Usuliikumised, kirikud ja vabakogudused Lääne- ja Hiiumaal: usuühenduste muutumisprotsessid 18. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi lõpuni. Eesti Rahva Muuseumi sari 2. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Van Knippenberg, Daan & Sim B. Sitkin 2013. A Critical Assessment of Charismatic – Transformational Leadership Research: Back to the Drawing Board? – The Academy of Management Annals, Vol. 7 (1), pp. 1-60.

Vlachos, Pavlos A. & Nikolaus G. Panagopoulos & Adam A. Rapp 2013. Feeling Good by Doing Good: Employee CSR-Induced Attributions, Job Satisfaction, and the Role of Charismatic Leadership. – Journal of Business Ethics, Vol. 118, pp. 577-588.

Weber, Max 1947 [1922]. The Theory of Social and Economic Organization. New York : Oxford University Press.

Zehir, Cemal & Büşra Müceldili & Erkut Altındağ & Yasin Şehitoğlu & Songül Zehir 2014. Charismatic Leadership and Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Role of Ethical Climate. – Social Behavior and Personality, Vol. 42 (8), pp. 1365-1376.

Intervjuud

- I 1 = Intervjuu 1, mees, 23-aastane, Tartu Kristlik Risttee Kogudus. (0.55.42)
- I 2 = Intervjuu 2, mees 19-aastane, Tartu 3D Kogudus. (0.58.37)
- I 3 = Intervjuu 3, naine 24-aastane, Tartu Kristlik Risttee Kogudus. (0.37.16)
- I 4 = Intervjuu 4, mees 21-aastane, Tartu 3D Kogudus. (0.30.56)
- I 5 = Intervjuu 5, mees 48-aastane, Tartu Salemi Kogudus. (0.32.18)
- I 6 = Intervjuu 6, naine 24-aastane, Tartu Kolgata Kogudus. (0.28.11)
- I 7 = Intervjuu 7, mees 53-aastane, Tartu Salemi Kogudus. (0.23.11)
- I 8 = Intervjuu 8, naine 100-aastane, Tartu Salemi Kogudus, Tartu Kolgata kogudus (naise enda sõnul on ta aastate jooksul käinud mõlemas; kuulub hetkel Salemi kogudusse, kuid tihtipeale käib ka Kolgata koguduse teenistustel). (0.33.13)

Summary: Charisma and its meaning and examples from Tartu Baptist and Free churches.

The main aim of this ethnological/anthropological work is to examine the perception and interpretation of charisma in the Baptist churches. The charisma has been studied primarily in the Pentecostal churches in anthropology. My assumption was that any Christian church can be placed in the category of charisma. To define charisma, I used mainly Max Weber's (1947) definition of charisma. In this definition the key points are the following: a person has specific (extraordinary) skills and "powers"; the use of these powers is remarkable, distinguished, emotionally colorful etc.; these powers have divine origin; features of charisma are cognitive and subjective (not-rational).

Source materials for this study are eight interviews, which I made with the members of the four Baptist churches in Tartu, March 2015. I observed these churches both as religious groups and sub-cultural groups.

The main conclusion involves important anthropological aspects. Firstly, from the interviews, there occurred two main distinctive understandings of charisma: the church-historical approach (specific church movements are known as charismatic like Pentecostals) and the theological approach (where every Christian church can be viewed as charismatic). Secondly, a person's understanding of charisma is dynamical (it depends on the persons stage in life, his/her cognition and its appearance in its complexity). Thirdly, interpretation of charisma depends on the cultural context: it changes in time and space; also Christian culture is linked to secular culture as a sub-culture of the general culture (they are synchronized). We can see here the appearance of various ethnological concepts in the description of culture: public/private, individual/collective, sub-cultures/general culture.

Lisa. Küsimuskava

A – küsimused karisma kui vaimuanni kohta

1. mis on vaimuand? Kuidas te seda mõistate?
2. Milliseid vaimuande sul on?
3. Kas kõik teie anded, oskused ja võimed on Jumalalt või on need eristatavad: midagi on Jumalalt, midagi kuidagi mujalt saadud?
4. Juhul kui vastus on jaatav, küsin edasi: kas muud annid on vaimuannid Korintose kirja mõttes?
5. Lähtudes vastustest tahaksin selgusele jõuda, kuidas nad karismaatilistust, vaimuande (Korintose kiri) ja muid andeid omavahel seostavad.

B- küsimused karismaatilise mõiste kohta.

1. Mis on teie arvates karismaatika, karismaatiline?
2. Milles avaldub karismaatilisus kristluses/ususus?
3. Kas te peate ennast karismaatiliseks inimeseks/usklikuks? Milles see väljendub?
4. Kas Tartu baptisti-ja vabakogudused on karismaatilised?
5. Kas teie kirik ja koguduse liikmed on karismaatilised? Milles see väljendub?
6. Millised tegevused on karismaatilised? Milliseid neid tegevusi teeb teie kirik, pastor, ülistusjuht ja liikmed?
7. Kas kiriku juht (pastor) ja juhtkond (vanematekogu) on karismaatiline?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Meelis Roll _____
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: _____ 02.03.1992 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Karismaatilisus ja selle tähendus Tartu baptisti- ja vabakoguduste näitel,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Laur Vallikivi _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 27.05.2015
Meelis Roll